

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ТЕХНОЛОГИЯ АДАМҒА ҚЫЗМЕТ ЕТІП, ӨРКЕНИЕТТІҢ КАТАЛИЗАТОРЫ БОЛУЫ КЕРЕК

КЕШЕ ПРЕЗИДЕНТ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ AI & DIGITAL BRIDGE 2026 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ІТ ФОРУМЫ АЯСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ, ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ РОБОТТЫ ТЕХНИКА САЛАЛАРЫНДАҒЫ ПЕРСПЕКТИВТІ ЖОБАЛАР КӨРМЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ.

Қасым-Жомарт Тоқаев іс-шараға қатысушылар алдында сөйлеген сөзінде Digital Bridge форумы Еуразиядағы беделді және танымал технология алаңына айналғанын атап өтті.

– Мұнда әлемнің технологиялық дамуына зор үлес қосып жүрген білікті мамандар жиналды. Форум аясында жаңа идеялар мен тың бастамалар ұсынылады, тиімді байланыстар орнатылып, нақты жобалар іске қосылады. Сондықтан Digital Bridge халықаралық форумын шын мәнінде жаңашыл, жасампаз және зияткер азаматтар бас қосатын бірегей жиын деп айтсақ, артық болмасы анық, – деді Мемлекет басшысы.

Президент қазіргі аса қарқынды, құбылмалы және озық заманда жаңа технологияны дамытудың маңызына тоқталды.

– Күллі әлем жұртшылығы жасанды интеллектінің дамуына айрықша назар аударып жатыр. Себебі жасанды интеллекттің ықпалымен өнеркәсіп, қаржы, білім, ғылым, мемлекеттік басқару және жалпы адам өмірінде түбегейлі өзгерістер болып жатыр. Оған бәріміз де куә болып отырмыз. Осы орайда, AI & Digital Bridge форумының мазмұны да жыл өткен сайын жаңа сипатқа ие болуда: жаңа өзекті мәселелер пайда болды, қатысушылардың ауқымы да ұлғайды. Форумда цифрландыру тақырыбынан бөлек, есептеу инфрақұрылымы, ауқымды тілдік модельдер, робот техникасы, индустрия саласындағы жасанды интеллект, ғылым, технология саласындағы заңнама мен қауіпсіздік мәселелері жөнінде пікір алмасулар өтуде. Осылайша, AI & Digital Bridge жаңа технологиялар саласындағы халықаралық байланыстардың алтын

көпірі ретінде табысты қызмет етуде. Форумның түпкі мақсаты да, басты міндеті де, миссиясы да – осы, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы жасанды интеллектіге қатысты асқан жауапкершілік таныту қажет екенін атап өтті.

– Жақында Президент Дональд Трамптың бастамасымен Американың жетекші технологиялық компаниялары Суперинтеллект туралы келісімге қол қойғанын айтқым келеді. Менің ойымша, мүдделі елдер осы тәсілді үлгі ретінде қарастырып, мұқият зерделеген соң жаһандық деңгейде қолдануға болар еді, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент Қазақстанды цифрлық мемлекетке айналдыру үшін жүйелі шаралар қабылданып жатқанына назар аударып, еліміздің жетістіктеріне тоқталды.

– Өткен жылы қазақстандық ІТ-қызметтер экспорты 1 миллиард доллардан асты. Цифрлық шешімдеріміз әлемнің 100-ден аса елінде қолжетімді. Бұл қадамдар мен жетістіктер еліміздегі және әлемдегі прогреске үлес қосуға Қазақстанның да ниетті екенін көрсетеді. Дегенмен озық технология саласындағы бұл жетістіктермен шектеліп қалуға болмайды. Біз еліміздің мықты технологиялық негізін қалыптас-

тырамыз десек, инновациялық стартап-компанияларға нақты қолдау көрсетіп, озық жобаларды жүзеге асыруымыз керек, – деді Мемлекет басшысы.

Бұл ретте Президент өнеркәсіп саласы бойынша жасанды интеллект міндеттерінің тізімін жасау маңызды деп санайды. Аталған тізім нақты экономикалық қажеттіліктерге негізделуге тиіс.

Сондай-ақ Қасым-Жомарт Тоқаев осы тізімге сүйене отырып, Қазақстан мен шетелден келген командалардың қатысуымен AI Challenge ұйымдастыруды ұсынды. Оң нәтиже көрсеткен үздік жобалар міндетті түрде өндіріске енгізіледі.

Мемлекет басшысы жасанды интеллектіні реттеу мәселесін қозғады.

Ол Қазақстанда цифрлық трансформацияның құқықтық негізі қаланғанын, «Жасанды интеллект туралы» заң мен Цифрлық кодекс қабылданғанын еске салды. Президенттің айтуынша, бұл арада мұқият ойластырылған институционалдық теңгерім мен тәуекелге негізделген тәсіл қажет.

– Аталған саланы шамадан тыс реттеуге болмайды. Өйткені әлсуеті зор командалар мен әзірлемелер және капитал басқа юрисдикцияларға кетіп қалуы ықтимал. Сондықтан қарапайым қағиданы ұстанған жөн: азаматтардың қауіпсіздігі, құқықтары мен аса маңызды мүдделері сынға түскен жағдайда, талаптар қатаң болуға тиіс, алайда шектен шықпаған дұрыс, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Бұл ретте Президент өнеркәсіп саласы бойынша жасанды интеллект міндеттерінің тізімін жасау маңызды деп санайды. Аталған тізім нақты экономикалық қажеттіліктерге негізделуге тиіс.

Сондай-ақ Қасым-Жомарт Тоқаев осы тізімге сүйене отырып, Қазақстан мен шетелден келген командалардың қатысуымен AI Challenge ұйымдастыруды ұсынды. Оң нәтиже көрсеткен үздік жобалар міндетті түрде өндіріске енгізіледі.

Жалғасы 2-бетте

Ұлжан БАЙБОСЫНОВА,
жырау, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері:

ҚАЗАҚТЫҢ ЖЫРАУЛЫҚ ӨНЕРІ – МӘДЕНИ ФЕНОМЕН

БҰЛ ЖЕРДЕ ҰСТАЗ БЕН ШӘКІРТ АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ МӘНІ ЕРЕКШЕ. ДӘСТҮРЛІ ӨНЕРДІ КІТАПТАН ҒАНА ҮЙРЕНУ МҮМКІН ЕМЕС. КӨП НӨРСЕ ОРЫНДАУШЫНЫҢ ЖАНЫНДА ОТЫРЫП, ОНЫҢ ДАУЫСЫН ТЫНДАУ, МАҚАМЫН СЕЗІНУ, СӨЗДІ ҚАЛАЙ ЖЕТКІЗЕТІНІН КӨРУ АРҚЫЛЫ БЕРІЛЕДІ. МЫСАЛЫ, «КӨРҰҒЛЫ» ЖЫРЫНЫҢ БІЗГЕ ЖЕТУ ЖОЛЫНЫҢ ӨЗІ – ОСЫ ДӘСТҮРДІҢ НАҚТЫ КӨРІНСІ. ЖИЕНБАЙ ЖЫРАУ БҰЛ ЖЫРДЫҢ БІР НҰСҚАСЫН ТҮРІКМЕНСТАННАН АЛЫП КЕЛІП, ҚАЗАҚЫ ОРЫНДАУ ДӘСТҮРІНЕ БЕЙІМДЕГЕН ЕКЕН. КЕЙІН ОНЫ ӨЗІНІҢ БАЛАСЫ РУСТЕМБЕККЕ ҮЙРЕТКЕН. РУСТЕМБЕК ЖЫРАУ КӨШЕНЕЙ МЕН БИДАСҚА ЖЕТКІЗГЕН. БИДАС АҒАМЫЗ ӨЗ КЕЗЕГІНДЕ МАҒАН ҮЙРЕТТІ. МЕН 2011 ЖЫЛЫ ОСЫ ЖЫРДЫҢ ОРЫНДАУ НҰСҚАСЫН CD-ДИСК ЕТІП ШЫҒАРДЫМ. МІНЕ, БҰЛ – ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША МӨДЕНИЕТІНІҢ ҚАЛАЙ САҚТАЛҒАНЫН КӨРСЕТЕТІН МЫСАЛДЫҢ БІРІ.

5»

ОТАНДЫҚ СТАРТАП: ІШКІ НАРЫҚТЫ МЕНҒЕРГЕН SNAI ЖОБАСЫ

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ ДАМУЫ БҰЛ ПРОЦЕСТІ ОДАН ӨРІ ЖЕДЕЛДЕТУІ МҮМКІН. ПОЛАТОВ АЛДАҒЫ 3-5 ЖЫЛДА БАРЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРҒА СҰРАНЫС БІРДЕН АЗАЙМАЙДЫ ДЕП ЕСЕПТЕЙДІ. ОНЫҢ ПАЙЫМЫНША, АЛДЫМЕН МАМАНДЫҚТАРДЫҢ ІШІНДЕГІ ЖЕКЕЛЕГЕН МІНДЕТТЕР АВТОМАТТАНДЫРЫЛАДЫ. ЗАҢГЕР, АНАЛИТИК НЕМЕСЕ БАҒДАРЛАМАШЫ ӨЗ ЖҰМЫСЫН ЖАЛҒАСТЫРА БЕРЕДІ. БІРАҚ ҚҰЖАТТАРДЫ ІЗДЕУ, АҚПАРАТ ЖИНАУ НЕМЕСЕ КОДТЫҢ БІР БӨЛІГІН ДАЙЫНДАУ СИЯҚТЫ ҚАЙТАЛАНАТЫН МІНДЕТТЕРДІҢ СИПАТЫ ӨЗГЕРЕДІ. СОНДЫҚТАН ОЛ БОЛАШАҚ МАМАНДАРҒА ФУНДАМЕНТАЛДЫ БІЛІММЕН ҚАТАР СЫНИ ОЙЛАУ ЖӘНЕ АІ ҚҰРАЛДАРЫМЕН ЖҰМЫС ІСТЕЙ БІЛУ ҚАБІЛЕТІ ҚАЖЕТ.

6»

ҚОНАЕВТАҒЫ ҚАЗАҚ-ДАТ ДИАЛОГЫ: жаңа мүмкіндіктерге жол ашқан форум

РЕСМИ МӘЛІМЕТ БОЙЫНША, 2005 ЖЫЛДАН БЕРІ ДАНИЯНЫҢ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА САЛҒАН ИНВЕСТИЦИЯСЫ ШАМАМЕН 400 МИЛЛИОН ДОЛЛАРҒА ЖЕТКЕН. ҚАЗАҚСТАН НАРЫҒЫНДА CARLSBERG, FLSMIDTH, NOVO NORDISK, DANFOSS, MAERSK СЕКІЛДІ БЕЛГІЛІ ДАТ КОМПАНИЯЛАРЫ ЖҰМЫС ІСТЕЙДІ. 2025 ЖЫЛДЫҢ ҚОРЫТЫНДЫСЫ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН МЕН ДАНИЯ АРАСЫНДАҒЫ ТАУАР АЙНАЛЫМЫ 163,6 МИЛЛИОН ДОЛЛАР БОЛДЫ.

7»

Светлана АЙТБАЕВА:

ДИМАШҚА СЫЙЛАНҒАН МУЗЫКАЛЫҚ АСПАПТАРДЫ ҮЙДЕ САҚТАП ОТЫРМЫЗ

ДИМАШ БИЫЛ 17 МАМЫРДА БҰҰ-ның КӨШІ-ҚОН ЖӨНІНДЕГІ ЖАҒАҢДЫҚ ІЗГІЛІК ЕЛШІСІ БОЛЫП ТАҒАЙЫНДАЛҒАНЫ МӘЛІМ. ОЛ ЕЛШІ РЕТІНДЕ 17-19 ҚЫРКҮЙЕК КҮНДЕРІ БАҢГЛАДЕШКЕ САТАР ШЕКТІ. АТАҚТЫ КОКС БАЗАРЫНА БАРДЫ. МҰНДА ҮЙІНЕН, ОТАНЫНАН АЙЫРЫЛҒАН МИЛЛИОННАН АСТАМ БОСҚЫН ӨМІР СҮРІП ЖАТЫР. 33 ЛАГЕРЬДЕ ОРНАЛАСҚАН ОЛАРДЫҢ ЖАҒДАЙЫ ӨТЕ МҮШКІЛ. ГУМАНИТАРЛЫҚ КӨМЕКПЕН ҒАНА ЖҮРЕК ЖАЛҒАП ОТЫР. ЖЫЛ САЙЫН 40 МЫҢНАН АСТАМ БАЛА ДҮНИЕГЕ КЕЛЕДІ ЕКЕН. ОЛАР ТІПТІ ЛАГЕРЬДІҢ СЫРТЫНДА ӨМІР БАР ЕКЕНІН БІЛМЕЙДІ ДЕ. ДИМАШ СОЛ JAҚТАН ТЕЛЕФОН СОҒЫП, ОСЫНЫ АЙТҚАНДА ЖАНЫ ЖЫЛАП ТҮРДІ. СОЛ ЖЕРДЕН ӘЛЕМ ХАЛҚЫНА ҮНДЕУ ЖАСАДЫ.

8»

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ТЕХНОЛОГИЯ АДАМҒА ҚЫЗМЕТ ЕТІП, ӨРКЕНИЕТТІҢ КАТАЛИЗАТОРЫ БОЛУЫ КЕРЕК

Басы 1-бетте

Мемлекет басшысы жасанды интеллектіні реттеу мәселесін қозғады. Ол Қазақстанда цифрлық трансформацияның құқықтық негізі қаланғанын, «Жасанды интеллект туралы» заң мен Цифрлық кодекс қабылданғанын еске салды. Президенттің айтуынша, бұл арада мұқият ойластырылған институционалдық теңгерім мен тәуекелге негізделген тәсіл қажет.

– Аталған саланы шамадан тыс реттеуге болмайды. Өйткені әлеуеті зор командалар мен әзірлемелер және капитал

Қасым-Жомарт Тоқаев жасанды интеллектіні жауапкершілікпен қолдану мәдениетін ілгерілетудің маңызы зор екенін айтты.

– Жасанды интеллект – жаһандық құбылыс. Ешбір мемлекет оның әлеуетін жалғыз өзі толық пайдалана алмайды. Бізге халықаралық деңгейдегі білім алмасу, бірлескен зерттеулер, инвестициялар қажет. Технологиялық ынтымақтастық пен кадрлық әлеуетті дамытқан жөн. Қазақстан жасанды интеллектіні бейбіт мақсатта, қауіпсіз әрі жауапкершілікпен ілгерілетуді дәйекті түрде қолдайды. Технология адамға қызмет етіп, өркениеттің

кізілген табыстарды әр азаматтың игілігіне айналдыру. Жаңа технологиялық дәуірде еліміздің лайықты орын алуына қажетті алғышарттар бар. Табысымыз терең білімге, батыл шешімдерге, прагматикалық тәсілдер мен жауапты іс-әрекетке байланысты болмақ. AI & Digital Bridge таланттар мен идеяларды біріктіріп, халықаралық ынтымақтастықты тереңдете түсетініне, өршіл жобаларды қолға алуға ықпал ететініне сенімдімін, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Халықаралық форум аясында Мемлекет басшысына Qazaq AI Research University базасында жасалған AI-Enabled University моделі, Trusted Kazakhstan, ALFA жобалары, Aitu ұлттық мессенджерінің жаңа функционалдық мүмкіндіктері көрсетілді.

Бұдан бөлек, көрме қонақтары «Са-мұрық-Қазына» қоры мен Higgsfieldai компаниясының интеллектуалдық шешімдерімен және «Деректерді өңдеу орталығы алқабын» дамыту жоспарымен танысты.

Ұсынылған әзірлемелер жасанды интеллектіні экономика мен мемлекеттік басқарудың түрлі саласына енгізуді, отандық цифрлық инфрақұрылымды қолдауды және Қазақстанның өңірлік технологиялық хаб ретіндегі позициясын нығайтуды көздейді.

Мемлекет басшысы жиын барысында NVIDIA компаниясының вице-президенті Рев Лебаредянмен кездесті. Кездесуде жасанды интеллект, цифрлық технологиялар және есептеу инфрақұрылымы салаларындағы ынтымақтастықты дамыту перспективасы талқыланды.

Қасым-Жомарт Тоқаев жасанды интеллектінің жаһандық экожүйесін қалыптастыруда NVIDIA компаниясының рөлі айрықша екенін айтты. Сонымен қатар жасанды интеллектіні Қазақстан экономикасының басым салаларында қолдану аясын кеңейтудің маңызын атап өтті.

Мемлекет басшысы мен NVIDIA компаниясының вице-президенті өзара тиімді ынтымақтастықтың берік негізі қалыптасқанына назар аударды. Атап айтқанда, Қазақстанда NVIDIA технологиясының базасында екі суперкомпьютер кластері іске қосылды.

Кездесуде Екібастұзда «Деректерді өңдеу орталықтарының алқабы» жобасын жүзеге асыруға баса мән берілді. Жоба қуаттылығы шамамен 30 MВт болатын

есептеу инфрақұрылымын қалыптастыруды көздейді. Кейін оның көлемін 1 ГВт-қа дейін арттыру жоспарланған.

Президент осы бастаманы табысты жүзеге асыру үшін NVIDIA және Firebird компанияларымен жасалған келісімдердің маңызына тоқталды.

Рев Лебаредян Қазақстандағы жасанды интеллект инфрақұрылымының даму барысын жоғары бағалап, NVIDIA компаниясының «Деректерді өңдеу орталықтарының алқабы» жобасының келесі кезеңіне қатысуға ниетті екенін жеткізді.

Бұдан бөлек, Қазақстанның кадрлық

орталығы, Qazaq AI Research University кіреді.

Мемлекет басшысының айтуынша, аталған экожүйені дамыту Higgsfield AI секілді әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті технологиялық компаниялардың пайда болуына септігін тиіzedі.

Өз кезегінде Уильям Форд Қасым-Жомарт Тоқаевқа General Atlantic компаниясының қаржы технологиясы, электрондық коммерция, бағдарламалық жасақтама және жасанды интеллект салаларындағы жедел дамып келе жатқан компанияларға, сондай-ақ энергетикалық және цифрлық инфрақұрылымға инвестиция құю мүмкіндіктері туралы айтты.

Сонымен қатар Қазақстан Президенті мен General Atlantic төрағасы Екібастұзда жүзеге асырылатын «Деректерді өңдеу орталықтарының алқабы» жобасына назар аударды. Осы орталық аясында жасанды интеллектіге, «бұлттық» есептеулерге және цифрлық сервистерге арналған ірі инфрақұрылым алаңы жасалады. Қазір General Atlantic компаниясы аталған жо-баға қатысуға қызығушылық танытып отыр.

AI&Digital Bridge 2026 халықаралық IT форумы аясында Қасым-Жомарт Тоқаев БАӘ делегациясын қабылдады. Мемлекет басшысы БАӘ Энергетика және инфрақұрылым министрі Сухейл Әл-Мазруи мен Абу Даби әмірлігі Денсаулық сақтау департаментінің төрағасы, G42 International компаниясының бас директоры Мансур әл-Мансуримен кездесті.

Президент берік достық байланысқа, өзара сенімге, стратегиялық серіктестікке негізделген Қазақстан мен Біріккен Араб Әмірліктері арасындағы қарым-қатынас ерекше сипатқа ие екенін атап өтті. Сөз орайында БАӘ Қазақстанның ірі шетелдік инвесторларының ондығына кіретінін айтты. 2025 жылы елімізге Әмірліктерден 1,64 миллиард доллар тікелей инвестиция тартылып, бұл көрсеткіш 3,5 есе ұлғайған.

Қасым-Жомарт Тоқаев орайлы сәтті пайдалана отырып, БАӘ Президенті шейх

басқа юрисдикцияларға кетіп қалуы ықтимал. Сондықтан қарапайым қағиданы ұстанған жөн: азаматтардың қауіпсіздігі, құқықтары мен аса маңызды мүдделері сыңға түскен жағдайда, талаптар қатаң болуға тиіс, алайда шектен шықпаған дүрыс, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы адам капиталына айрықша мән берді. Президенттің пікірінше, заманауи деректер орталығы, озық технологиялар өздігінен ешқандай нәтижеге кепіл бола алмайды. Ғалымдар, инженерлер, кәсіпкерлер болмаса, технологиялық серпіліс жасау мүмкін емес.

– Сондықтан біз білімді, білікті, жасампаз мамандар даярлайтын ұлттық ғылыми-инженерлік мектеп қалыптастыруымыз керек. Осы орайда, жаңадан ашылған Qazaq AI Research University-ге айрықша міндет жүктеледі. Бұл оқу орны білім берумен қатар, өндіріс пен экономиканың суранысына сай ғылыми зерттеулер жүргізуге тиіс. Осы мақсатпен жасанды интеллектіні нақты салаларда қолдануға арналған AI+X моделі қолға алынып отыр. Оның мүмкіндігін өндіріс, энергетика, медицина, қаржы, мемлекеттік басқару жүйесінде тиімді пайдалану керек. Жалпы, бізге дайын өнім мен жаңа технология жасай алатын мықты, яғни нағыз білікті мамандар қажет. Осы тұста ескеретін маңызды мәселе бар. Жасанды интеллект адамның интеллектуалдық қабілетін алмастыратын құрал емес, оқу және білім алу үдерісіне көмекші тәсіл болғаны жөн. Технология қарқынды түрде дамыған сайын, білім алу, сыни ойлау, шешім қабылдау және жауапкершілікті сезіну қасиеттері аса өзекті бола түседі. Бұл – ақиқат, – деді Президент.

катализаторы болуы керек. Біз осы ұстанымнан айнымаймыз. Жасанды интеллект жікке бөлмеуі қажет. Технологиялық кедергілер елдердің арасын алшақтатып, дамуымызды баяулатады. Сондықтан бүгінде ғылыми-техникалық ынтымақтастықтың қалыптасқан арналарын сақтау өте өзекті. Халықаралық ықпалдастыққа қатысты көзқарасымыз ұлттық мүдделерді құрметтеу және технологияны бейбіт мақсатта қолдану қағидасына негізделеді, – деді Мемлекет басшысы.

Президент жасанды интеллектінің мүмкіндігі молая түскен сайын, оның қауіп де артады деп пайымдайды.

– Киберқауіпсіздік, деректерді қорғау, ақпараттың сенімділігі, алгоритмдердің ашықтығы, қабылданатын шешімдер үшін жауапкершілік – мұның бәрі кезек куттірмей қаралуға тиіс мәселелер. Шын мәнінде, жасанды интеллектіні қазіргі заманның мықты құралы, тіпті, қаруы деп те айтуға болады. Сондықтан оның әлемдік дамуға пайда немесе зиян әкелуі ең алдымен адамзатқа тікелей байланысты болмақ, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент жасанды интеллект жасарға сапалы білім алып, жан-жақты даму үшін мол мүмкіндік беріп отырғанын атап өтті.

– Жастарымыз осы мүмкіндікті тиімді пайдаланып, жасанды интеллектіні еркін меңгерген, әр нәрсеге сын көзбен қарайтын білімді тұлға болып қалыптасқаны маңызды, – деді Президент.

Мемлекет басшысы сөз соңында Қазақстан жаңа технологиялық экономиканың берік негізін қалағанын айтты.

– Цифрландыру және жасанды интеллект жылының басты мақсаты – қол жет-

әлеуетін және технологиялық экожүйесін дамыту мәселелері қарастырылды. Мемлекет басшысы сонымен қатар General Atlantic төрағасы және бас директоры Уильям Фордты қабылдады. Әңгімелесу барысында инвестициялық ынтымақтастық перспективасы, сондай-ақ елімізде технология секторы мен жасанды интеллект экожүйесін дамыту мәселелері талқыланды.

Қасым-Жомарт Тоқаев жасанды интеллект пен цифрлық трансформация ел дамуындағы басты міндеттердің бірі екенін атап өтті. Осыған орай жаңа жобаларды жүзеге асыру үшін шетелдің жетекші инвесторлары мен технологиялық компанияларын тарту маңызды.

Президент Қазақстанда жаңа технологиялық экожүйе қалыптасып жатқанын айтты. Оның құрамына Astana Hub, Alet.ai халықаралық жасанды интеллект

Мұхаммед бен Заид Әл Наһаянға, БАӘ Вице-Президенті, Премьер-министрі, Дубай Әміршісі шейх Мұхаммед бен Рашид Әл Мактұмға, БАӘ Вице-президенті шейх Мансур бен Заид Әл Наһаянға ыстық ықыласын жолдады.

Кездесуде көлік-логистика саласындағы ынтымақтастықты дамытуға баса мән берілді. Бұдан бөлек, AD Ports Group компаниясымен бірлескен жобаларды іске асыру, Каспий теңізінде портты инфрақұрылым мен флотты дамыту, сондай-ақ Орта дәлізді нығайту мәселелері талқыланды.

Өзара әңгіме аясында ТрансАуған дәлізінің перспективасы мен теңіз, теміржол, автокөлік және әуе тасымалы бағыттарындағы ұзақмерзімді серіктестікті қалыптастыру жайы сөз болды.

Жасанды интеллект пен цифрландыру салаларындағы серіктестік те әңгіме арқауына айналды.

Мемлекет басшысы Presight AI компаниясымен суперкомпьютер инфрақұрылымы жобаларын іске асыру, Smart City және көлік қозғалысы бейнемониторингінің ұлттық жүйесін құру бойынша ықпалдастықты жоғары бағалады.

Қасым-Жомарт Тоқаев пен БАӘ делегациясы G42 компаниясының Екібастұзда «Деректерді өңдеу орталықтарының алқабы» ауқымды экожүйесін құруға қатысу мүмкіндігін қарастырды.

Мемлекет басшысы Қазақстан мен БАӘ қарым-қатынасын дамытуға қосқан үлесі үшін Сухейл Әл-Мазруиді және Мансур әл-Мансуридi II дәрежелi «Достық» орденімен марапаттады.

Арайлым БИМЕНДИЕВА

ҚҰРЫЛТАЙ ТӨРАҒАСЫ ТҮРКПА БАС ХАТШЫСЫМЕН КЕЗДЕСТІ

ҚҰРЫЛТАЙ СПИКЕРІ АЙБЕК ДӘДЕБАЙ ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ПАРЛАМЕНТТІК АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ (ТҮРКПА) БАС ХАТШЫСЫ РАМИЛЬ ГАСАНДЫ ҚАБЫЛДАДЫ. ТАРАПТАР ҚҰРЫЛТАЙ МЕН ТҮРКПА АРАСЫНДАҒЫ ҒЫНТМАҚТАСТЫҚТЫҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫН ТАЛҚЫЛАДЫ.

Кездесуде Айбек Дәдебай тамыз айында өткен Құрылтай сайлауындағы ТүркПА бақылаушылар миссиясының жұмысына ризашылығын білдірді. Сондай-ақ Құрылтай бауырлас түркі елдерінің парламенттерімен тығыз қарым-қатынас жасау дәстүрін жалғастыратынын айтты.

– Түркі мемлекеттері арасындағы ынтымақтастық пен әріптестік байланысқа Қазақстан ерекше басымдық береді. Бұл туралы Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев үнемі айтып жүр. Біз – бауырлас халықпыз, тарихымыз бен мәдениетіміз ортақ. Осы байланыстарды одан әрі нығайта түсуіміз керек. Біздің елдеріміздің парламентшілері мұны жақсы түсініп, түркі бірлігін нығайтуға зор үлес қосып келеді. Бұл ретте, ТүркПА-ның түркі интеграциясындағы алатын орны ерекше, – деді Айбек Дәдебай. Өз кезегінде Рамиль Гасан Айбек Дәдебайды Құрылтай Төрағасы қызметіне сайлануымен құттықтап, парламенттердің

мемлекетаралық саясатты жүзеге асыруда маңызды рөл атқаратынына тоқталды. ТүркПА Бас хатшысы Қазақстанда жүргізіліп жатқан Президент реформаларының бағытын жоғары бағалап, оның Қазақстан қоғамының иілігін арттыруға және еларалық қатынастарды дамытуға ықпалы зор екенін айтты.

Әңгіме барысында Құрылтай Спикері жақында Қазақстанның ТүркПА ұйымына төрағалық ету мерзімі аяқталатынына тоқталды. Ол сонымен қатар қазан айында Бішкекте өтетін Ассамблеяның 15-ші Жалпы отырысының маңыздылығын атап өтіп, оның нәтижесі Ұйым шеңберіндегі ынтымақтастық пен өзара нақты іс-қимылды одан әрі нығайтуға қосымша серпін беретініне сенім білдірді.

Кездесуге қатысушылар сондай-ақ ТүркПА жұмысы мен парламенттер желісі бойынша алдағы іс-шараларға қатысты бірқатар ұйымдастыру мәселелерін талқылады.

ӘСКЕРИ ОҚУ-ЖАТТЫҒУЛАР КЕЗІНДЕГІ ҚАУІПСІЗДІКТІ КҮШЕЙТУ ҚАЖЕТ

ҚҰРЫЛТАЙ ОТЫРЫСЫНДА «ӘДИЛЕТ» ПАРТИЯСЫ ФРАКЦИЯСЫНЫҢ МҮШЕСІ, ДЕПУТАТ АББАТ ӨРІСБАЕВ ПРЕМЬЕР-МИНИСТР ОЛЖАС БЕКТЕНОВКЕ ӘСКЕРИ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС, СОНДАЙ-АҚ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР БОЙЫНША ОҚУ-ЖАТТЫҒУЛАР КЕЗІНДЕ БЫРЫҒАЙ ЦИФРЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖҮЙЕСІН ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ ДЕПУТАТТЫҚ САУАЛ ЖОЛДАДЫ.

Депутат 26 қыркүйекте әскери оқу-жаттығу кезінде қаза болған сарбаздардың туған-туыстарына көңіл айтып, жаназа рәсіміне қатысу үшін әріптес депутаттармен бірге Маңғыстау, Түркістан және Батыс Қазақстан облыстарына арнайы барғанын атап өтті. Құрылтай депутаттарының атынан қаза болғандардың жақындарына көңіл айтып, қайғыға ортақтасқанын жеткізді.

Аббат Өрісбаев Мемлекет басшысы болған оқиғаға қатаң баға бергенін, Президенттің тапсырмасымен Қорғаныс министрлігіндегі жағдайды жан-жақты тексеру жөніндегі комиссия құрылғанын айтты. Сонымен қатар қайғылы оқиғаның себептерін анықтап, қаза болған сарбаздардың отбасыларына көмек көрсету мақсатында Үкіметтің комиссия жұмыс істеп жатқанын атап өтті.

Депутат Айдоос Мырзахметовтің Қорғаныс министрі болып тағайындалғанын, оған қорғаныс саласында жүйелі өзгерістер жүргізіліп, әскери реформаның жоспарын әзірлеу тапсырылғанын жеткізді. Аббат Өрісбаев бұл шешімдерді қолдайтынын білдіре отырып, әскери реформаның маңызды бағыттарының

бірі қауіпсіздік талаптарын күшейту болуы қажет екенін атап өтті.

Оның айтуынша, әскери, арнайы және авариялық-құтқару оқу-жаттығулары кезінде қауіпсіздік талаптары қатаң сақталуға тиіс. Себебі мұндай жаттығулардың өзінде тәуекел деңгейі жоғары.

Осыған байланысты депутат Үкіметке бірқатар ұсыныс жасады.

Біріншіден, оқу-жаттығу аумағын дрондар арқылы үздіксіз бақылауға алу қажет. Әр қатысушыға жеке электронды белгі беру ұсынылады. Бұл оның орналасқан жерін кез келген уақытта анықтауға мүмкіндік береді.

Екіншіден, қатысушының геолокациясын көрсететін арнайы құрылғы енгізілуі тиіс. Мұндай құрылғы адамның нақты орнын анықтап қана қоймай, қауіп төнген жағдайда SOS белгісін жіберуге мүмкіндік беруі керек. Егер адам құлап қалса, ұзақ уақыт қозғалыссыз жатса немесе суға түссе, жүйе автоматты түрде дабыл беруге тиіс.

Үшіншіден, адамның физиологиялық жағдайын бақылайтын құрылғыларды енгізу қажет. Олар жүрек соғысы сияқты негізгі көрсеткіштерді бақылауға

мүмкіндік береді. Сонымен қатар ауа райы, желдің жылдамдығы, көріну қашықтығы және теңіздегі толқын туралы ақпарат бір орталыққа үздіксіз түсіп тұруы керек. Қауіп деңгейі артқан жағдайда оқу-жаттығудың қауіпті бөлігі дереу тоқтатылуы қажет.

Төртіншіден, әр оқу-жаттығуға бірыңғай қауіпсіздік паспортын әзірлеу ұсынылды. Онда қатысушылардың медициналық тексеруден өткені, қауіп-қатер картасы, эвакуация бағыты, құтқару тобының құрамы және ауа райына байланысты шектеулер көрсетілуі тиіс. Сонымен бірге оқу-жаттығу өтетін аумақ алдын ала мұқият тексерілуі қажет.

Депутат Үкіметтен осы бағытта барлық мемлекеттік органдардың жұмысын қайта қарап, қауіпсіздік талаптарының орындалуын тексеруді сұрады. Сондай-ақ үш ай ішінде оқу-жаттығулар кезіндегі қауіпсіздіктің бірыңғай стандартын әзірлеп, оны алдымен бірнеше өңірде сынақтан өткізу қажеттігін айтты. Нәтижесі оң болған жағдайда аталған стандартты барлық өңірде енгізу ұсынылды.

Аббат Өрісбаев бұл мәселеде ең басты назар адам өмірі мен қауіпсіздігіне аударылуы тиіс екенін атап өтті. Оның пікірінше, әскери қызметші де, құтқарушы да оқу-жаттығу кезінде өз қауіпсіздігіне сенімді болуы керек. Қандай жағдай болмасын, төтенше жағдайға алғашқы минуттарда әрекет етуге мүмкіндік беретін жүйе жұмыс істеуі қажет.

Депутат оқу-жаттығудың адам өміріне қауіп төндіретін сынаққа айналмауы керек екенін, оның басты мақсаты төтенше жағдайда адамды аман алып қалуға үйрету екенін атап өтті. Сондықтан қауіпсіздік кез келген оқу міндетінен жоғары тұруы тиіс екенін жеткізді.

«ҮШ ҰРПАҚ – ОРТАҚ МҰРАТ»

1-4 ҚАЗАН АРАЛЫҒЫНДА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРТТАР КҮНІНЕ ОРАЙ «ҮШ ҰРПАҚ – ОРТАҚ МҰРАТ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ФЕСТИВАЛІ ӨТЕДІ. «ӘДИЛЕТ» ПАРТИЯСЫ ҰЙЫМДАСТЫРҒАН БАҒДАРЛАМА АЯСЫНДА 3,5 МЫҢНАН АСТАМ АДАМ ҚАТЫСАТЫН 20 ІС-ШАРА ЖОСПАРЛАНҒАН.

Фестивальдің мақсаты – ұрпақтар сабақтастығын нығайтып, аға буының өмірлік тәжірибесі мен білімін жастарға жеткізу. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев та аға буынның қоғамдағы орнына, жастарға тәлім-тәрбие берудің және өмірлік тәжірибесін кейінгі ұрпаққа жеткізудің маңыздылығына бірнеше рет тоқталған еді.

Астанадағы «Жетісу» саябағында өткен орталық іс-шарада «Әділет» партиясы төрағасының орынбасары Ержан Жылқыбаев үлкеніе құрмет мерекелік күндермен шектелмеуі тиіс екенін атап өтті.

Еліміздің бүгінгі жетістіктерінің негізін аға буын қалады. Оның артында ондаған жылдық еңбек, білім мен мол өмірлік тәжірибе тұр. Біздің міндетіміз – осы байланысты үзбеу. Жастар өз тамырын біліп, ұлкендердің еңбегін құрметтеп, тәжірибесін бойына сіңіруі керек. Ал аға буын қоғам өміріне белсенді араласуын жалғастырғаны маңызды. Ұрпақтар сабақтастығы құрмет, жауапкершілік, еңбекқорлық, ынтымақ пен отансүйіштік сияқты ортақ құндылықтарымызды нығайтады, – деді Ержан Жылқыбаев.

Фестиваль аясында дәстүрлі концерттермен шектелмей, әр өңірде түрлі буын өкілдері бас қосатын ашық алаңдар ұйымдастырылды. Қатысушылар спортпен шұғылданып, ұлттық ойындар ойнайды, шығармашылық кездесулер өткізіп, тәжірибе алмасды.

Мәселен, Шымкенттегі Белсенді ұзақ өмір сүру орталығында 30-ға жуық қарт шахмат, дойбы, бильярд және үстел теннисінен жарысты. Павлодарда еңбек ардагерлері арасында бильярдтан турнир өтті. Оған Павлодар мен Ақ-

тоғайдан келген 65-88 жас аралығындағы 17 адам қатысты.

Фестивальдің тағы бір бағыты – ұрпақтар диалогы. Қатысушылар отбасы, тәрбие, еңбек пен жауапкершілік, ұлттық дәстүрлер және кейінгі ұрпаққа аманат етілуіне тиіс құндылықтар туралы пікір алмасды.

«Цифрлық ата, цифрлық әже» алаңында жас волонтерлер қарттарға цифрлық сервистерді қолдануды үйретіп, интернеттегі қауіпсіздік пен алаяқтықтан қорғану жолдарын түсіндіреді. Ал «Болашаққа бағдар» алаңында қатысушылар келер ұрпаққа арнап тілектерін жазып, бейнеүндеу жолдайды.

Фестиваль бағдарламасына тоғызқұмалақ, асық ату, дәстүрлі қолөнермен танысу және бірлескен шығармашылық қойылымдар да енген. Астанада 65-81 жас аралығындағы өнерпаздардан құралған «Есіл толқындары» халықтық ардагерлер ансамблі өнер көрсетті. 2017 жылы құрылған ұжым Қазақстанның әр өңірінде гастрольдік сапармен концерттер өткізеді.

Фестивальге аға буын өкілдері мен жастар, депутаттар, партия белсенділері және волонтерлер қатысып жатыр. Өңірлердегі іс-шараларды ұйымдастыруға партияның «Жастар Рухы» жастар қанаты мен «Жас Ұлан» ұйымы да атсалысып тұр.

Аға буын өкілдерін қолдау «Әділет» партиясының 2026-2031 жылдарға арналған сайлауалды бағдарламасындағы басым бағыттардың бірі. Бағдарламада белсенді ұзақ өмір сүру орталықтарын дамыту, ауруларды ерте анықтау мен ұзақмерзімді күтім жүйесін жетілдіру көзделген. Сондай-ақ тәжірибелі зейнеткерлерді тәлімгерлікке, волонтерлікке және қоғамдық жұмыстарға тартуға мән беріледі.

ҚҰРЫЛТАЙ ОТЫРЫСЫНДА «ӘДИЛЕТ» ПАРТИЯСЫ ФРАКЦИЯСЫНЫҢ МҮШЕСІ, ДЕПУТАТ НҮРЛАН ДҰЛАТБЕКОВ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРІ САЯСАТ НҮРБЕККЕ АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ ДАМУЫ НЕМЕСЕ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ САУАЛ ЖОЛДАДЫ.

АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ

Депутат жаһандық бәсекелестік жағдайында адам капитал мемлекеттің тұрақты дамуының негізгі факторы болып отырғанын, азаматтардың білімі, кәсіби біліктілігі мен ғылыми әлеуеті елдің экономикалық өсімі мен бәсекеге қабілеттілігін айқындайтынына тоқталды.

Ол «Әділет» партиясы ғылымды, білім беруді және адами әлеуетті дамытуды стратегиялық басымдық ретінде қарастыратынын, партия бағдарламасында сапалы білім беру, ғылымды қолдау, білікті кадрлар даярлау және педагогтер мен ғалымдардың мәртебесін арттыру мәселелеріне ерекше назар аударылғанын жеткізді.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев реформалардың табысы адами капиталдың сапасына, азаматтардың жауапкершілігіне және мемлекеттік институттардың тиімділігіне тікелей байланысты екенін бірнеше рет атап өтті. Осыған байланысты жоғары білім мен ғылым жүйесін одан әрі жетілдіру маңызды міндет болып қала береді, – деді депутат.

Сонымен бірге, ол шешімін талап ететін бірқатар жүйелі мәселелер бар екенін атап өтті.

Нақтылай айтқанда, университеттердің нақты автономиясын қамтамасыз ету қажет. Қолданыстағы заңнамада академиялық дербестік көзделгенімен, мемлекеттік жоғары оқу орындары басқару және қаржылық мәселелерде әлі де орталықтандыруға тәуелді. Университеттердің корпоративтік басқару тетіктерін күшей-

тіп, олардың жауапкершілігін арттыру маңызды.

Сондай-ақ өңірлік университеттерді дамыту мәселесі өзекті. Ғылыми әлеует пен қаржыландырудың басым бөлігі ірі қалаларда шоғырланған. Өңірлік жоғары оқу орындары кадр даярлау ғана емес, ғылым мен инновацияның өңірлік орталықтарына айналуға тиіс.

Ал ғылыми кадрлардың тұрақты мансаптық жүйесін қалыптастыру қажет. Жас ғалымдарды қолдау, өңірлерге тарту, ғылыми инфрақұрылымға қолжетімділікті кеңейту және қосымша ынталандыру іс-шараларын енгізу маңызды.

Депутат осы тұйықтандыру мәселелерді шешу үшін төмендегі жайттарға айрықша назар аудару қажет деп санайды. Мемлекеттік университеттердің автономиясын кеңейту және корпоративтік басқару қағида-дәстүрлерін дамыту; өңірлік университеттерді ғылым, инновация және аумақтық даму орталықтары ретінде қолдаудың кешенді бағдарламасын әзірлеу; ғылыми мансаптың үздіксіз жүйесін қалыптастыру және ғалымдарды өңірлерге тарту үшін қосымша ынталандыру тетіктерін енгізу және жастар саны қарқынды өсіп отырған өңірлерде жана университеттік орталықтар құру мүмкіндігін қарастыру.

Нұрлан Орынбасарұлы министрге осы жайттар бойынша жазбаша жауап беріп, нақты қандай жоспары барын білісі келетінін сұраған.

ДЕПУТАТ АЗАМАТТАРДЫ ҚАБЫЛДАП, ӨТІНІШТЕРІН ТЫҢДАДЫ

КЕШЕ «ӘДИЛЕТ» ПАРТИЯСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ АППАРАТЫНДА ӨТКЕН ҚОҒАМДЫҚ ҚАБЫЛДАУДА ҚҰРЫЛТАЙДАҒЫ «ӘДИЛЕТ» ПАРТИЯСЫНЫҢ ФРАКЦИЯ МҮШЕСІ, ДЕПУТАТ ЕРБОЛ ДАНАҒҰЛОВ АЛМАТЫ, АҚМОЛА ОБЛЫСТАРЫ МЕН АСТАНА ҚАЛАСЫНАН КЕЛГЕН АЗАМАТТАРДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІН ТЫҢДАП, ӨТІНІШТЕРІН ЖАЗЫП АЛДЫ.

Кездесу барысында азаматтардың құқығын қорғау, мемлекеттік органдардың жұмысы, ауылдық жерлердегі экологиялық жағдай және кәсіпкерлікті дамыту сияқты бірқатар өзекті мәселелер талқыланды. Әрбір өтініш бойынша азаматтарға тиісті түсініктемелер беріліп, мәселелерді одан әрі шешу жолдары талқыланды.

Қабылдауға алғашқылардың бірі болып Семей қаласының тұрғыны Болысбек Құсайынов келді. Осыдан 17 жыл бұрын бірге жұмыс істеген танысы одан шамамен 70 мың доллар қаражатын алып, қарызын өтемеген. Ол кезде азаматтар Қазақстан мен Ресей арасында дәрілік заттарды тасымалдаумен айналысқан, кейін Құсайыновтың айтуынша, танысы Ресейде қалып, сол елдің азаматтығын алған. Оның сөзінше, осы уақыт аралығында түрлі мемлекеттік органдарға, соның ішінде құқық қорғау органдарына бірнеше рет жүтінген. Алайда әзірге өзі күткен нәтижеге қол жеткізе алмаған. Осыған байланысты ол әділетке жеткісі келетінін айтып, ықпал етуді сұрады.

Ербол Данағұлов азаматтың өтінішін мұқият тыңдап, мәселені белгіленген тәртіппен ресімдеуді ұсынды. Депутат жиналған материалдарды Бас прокуратураның азаматтардың өтініштерімен

жұмыс істейтін өкіліне жолдайтынын айтты. Сонымен қатар ол аталған жағдайды тиісті уәкілетті органдармен қосымша талқылайтынын жеткізді.

Ал қабылдауға келген Владимир Ремизов Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданындағы экологиялық ахуалға алаңдаушылық білдіріп, мал басының көбеюіне байланысты жағымсыз иіс пен санитарлық жағдайдың нашарлағанын айтты, ауа сапасына жүргізілген зерттеу нәтижелерін қайта қарауды сұрады.

– Бізде экологиялық жағдай өте күрделі. Сасық иіс, лас орта, антисанитария. Өңірде фермалар көп. Әрқайсысында шамамен 3 000 бас малдан бар. Адамдар ауырып жатыр. Кейбір тұрғындар үйлерін сатып, көшіп кеткісі келеді. Бірақ бұл оңай емес. Адамдар тұншығып өмір сүріп жатыр, – деді Владимир Ремизов.

Владимир Ремизовтың сөзінше, 3 жыл бұрын жүргізілген сараптама барысында жекеленген көрсеткіштер шекті концентрациядан 82,5 есеге дейін асып

кеткенімен, биылғы өлшеу нәтижелері олардың белгіленген нормадан төмен екенін көрсетті.

– Олардың мәліметіне сүйенсек, қазір біздің ауа өте таза. Бірақ тұрғындардың пікірі мүлдем басқа, – деді ол. Қоғамдық қабылдау кезінде шамамен 8 азамат өздерін толғандырған мәселелерін жеткізді.

– Бүгін экология мәселесі, алаяқтық және ата-анасын іздеп жүрген жандар жүтінді. Кейбір түйткілдер мемлекеттік органдарға байланысты болып отыр. Бас прокуратураға депутаттық сауал жолдауға байланысты ұсыныстар қаралды. Әр адамның әртүрлі жағдайы айтылды. Осылардың барлығы құзыретімізге сәйкес қарап, бізге жүтінген адамдарға қолхшын созамыз, – деді Құрылтай депутаты Ербол Данағұлов.

Оның айтуынша, азаматтардың өтініштері қоғамдық қабылдау арқылы тіркеліп, тиісті мемлекеттік органдарға жолданады.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ ТҰРАҚТЫ КОМИТЕТТЕРІНІҢ ТӨРАҒАЛАРЫ БЕКІТІЛДІ

ЕРЛАН ҚОШАНОВТЫҢ ТӨРАҒАЛЫҒЫМЕН ҚАЗАҚСТАН ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ ТӨРАЛҚАСЫНЫҢ БІРІНШІ ОТЫРЫСЫ ӨТТІ. КҮН ТӨРТІҒІНЕ МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ КЕҢЕС СЕССИЯСЫНДА БЕЛГІЛЕП БЕРГЕН СТРАТЕГИЯЛЫҚ МІНДЕТТЕР ШЫҒАРЫЛЫП, ОЛАРДЫҢ ІСКЕ АСЫРЫЛУ ЖОЛДАРЫ ТАЛҚЫЛАНДЫ. СОНЫМЕН ҚАТАР ТҰРАҚТЫ КОМИТЕТТЕР МЕН ӘДЕП ЖӨНІНДЕГІ КОМИССИЯНЫҢ ҚҰРАМЫ БЕКІТІЛДІ.

Сөз басында Ерлан Қошанов ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан Халық Кеңесінің алдына қоғамдық келісім мен бірлікті нығайтуға, азаматтардың мемлекеттік басқаруға қатысуын кеңейтуге, сондай-ақ қоғам мен мемлекет арасындағы диалогты нығайтуға бағытталған мемлекеттік ауқымдағы міндеттер қойғанын атап өтті. Сонымен қатар азаматтар мен билік арасындағы қашықтықты қысқартатын және халықтың үнін анағұрлым салмақты ететін жаңа институттың терең философиясы дәл осында жатқанын, сондай-ақ Қазақстан Халық Кеңесі Президенттің сенім мандатын нақты жұмыспен және нақты нәтижелермен ақтауы тиіс екенін жеткізді.

– Бүтін біз Халық Кеңесі Төралқасының алғашқы отырысын өткізіп отырмыз.

Жуырда ғана баршамыз ел тарихындағы елеулі оқиғаның куәсі болдық. Жаңа конституциялық институт өз жұмысын бастады. Мұның артында Мемлекет басшысының кейінгі жылдардағы ауқымды, табанды әрі еселі еңбегі тұр. Президентіміз Халық Кеңесінің алдына маңызды міндеттер қойды. Олар – бірлік пен қоғамдық келісімді нығайту, азаматтардың мемлекет ісіне араласу мүмкіндігін кеңейту, қоғам мен мемлекеттің өзара байланысын жаңа белеске көтеру. Халық

Кеңесінің мәні де, тарихи миссиясы да осында. Ел Президенті артқан осы зор сенімге біз нақты іспен, нәтижелі жұмыспен жауап беруге тиіспіз, – деді Ерлан Қошанов.

Төралқа отырысының барысында үш негізгі комитеттің құрамы бекітіліп, басшылары тағайындалды. Қоғамдық бастамаларды дамыту комитетін Вера Ким, Қоғамдық келісім және жалпыұлттық бірлік бағытын Марат Әзілханов басқарады. Ал Өңірлік даму және жергілікті өзін-өзі бас-

қару комитетінің жетекшісі болып Табиғат Зейнұлқабден тағайындалды.

Комитеттердің құрамын бекіту және жетекшілерін тағайындау Қазақстан Халық Кеңесінің стратегиялық міндеттерін жүйелі, сапалы және тиімді іске асыруды қамтамасыз етуге, сондай-ақ конституциялық консалтативтік орган қызметінің аса маңызды бағыттары бойынша сараптамалық жұмысты күшейтуге бағытталған.

Осыған байланысты, комитеттердің қызмет ерекшеліктерін ескере келе және ғылыми-сарапшылық қоғамдастықты тарта отырып, алдағы кезеңге арналған негізгі міндеттерді іске асыру төңірегінде пікір алмасу өтті.

Негізгі назар бірлік пен келісімнің жаңа тұжырымдамасына аударылды. Халық Кеңесінің мүшелері бұл жұмысқа белсенді түрде араласып, этномәдени бірлестіктерді шоғырландыруға ықпал етуді, әрі бұл іске өздерінің мазмұнды үлестерін қосу қажет деген ортақ пікірге келді.

Отырыста өңірлермен өзара іс-қимылды кеңейту, қоғамдық бақылауды жүзеге асыру, мәслихаттар мен қоғамдық кеңестерді қолдау тетіктері де талқыланды.

Өңірлердегі азаматтардың ұсыныстарымен жұмыс істеу мәселесіне де айрықша мән берілді. Қазақстан Халық Кеңесінің мүшесі Бағдат Мусин атап өткендей, бас-

тамалар легінің артуы күтілетіндіктен, оларды жүйелі жинау, өңдеу және мониторингтілеу үшін бірыңғай ақпараттық платформа әзірлеу ұсынылады. Бұл жүйе әрбір өтініштің қаралу барысын және ол бойынша қабылданған шешімдерді қадағалап отыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар аталған ақпараттық жүйе Мемлекет басшысы белгілеген негізгі идеологиялық бағдарларды іске асырудың пәрменді құралдарының біріне айналмақ.

Бұдан бөлек, азаматтардың мемлекетті басқаруға тікелей қатысуының жаңа құралдарын құру туралы сөз болды. Сарапшылардың пікірінше, бүгінде елде көптеген қоғамдық және консалтативтік-кеңесші орган жұмыс істейді. Бірақ олардың жұмысы жиі шашыраңқы болып келеді, ал функциялары бір-бірімен қайталанатын. Сондықтан бұл жерде Халық Кеңесі өз рөлін атқаруы тиіс: осы әлеуетті біріктіріп, өзара іс-қимылды жолға қою және жұмысты жүйеліу керек. Мұндай тәсіл жаңа Конституцияға сәйкес заманауи сын-қатерлерге мемлекет пен азаматтардың бірлескен жауаптарын әзірлеудің тиімді алаңына айнала отырып, диалогтың жаңа мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Оранның жұмыс тәртібі заңнамамен және ішкі Ережемен регламенттелген, ал оның құрамы Халық Кеңесі мүшелерінің арасынан жасақталады.

Айта кетейік, Төралқа құрамына Қазақстан Халық Кеңесінің басшылығымен және тұрақты комитеттердің төрағаларымен қатар Бекмұрат Жүсіпов, Наринә Микаелия, Денис Рыпаков және Нұртай Сабильянов кірді.

А.БИМЕНДИЕВА

ХАЛЫҚТЫҢ ҚАРТАЮ ҚАРҚЫНЫ ДЕМЕНЦИЯНЫҢ АУҚЫМЫН ҰЛҒАЙТЫП ОТЫР. ҚАТТАР ҮЛЕСІНІҢ АРТУЫ КОГНИТИВТІ БҰЗЫЛЫСТАРДЫҢ ДА ТАРАЛУЫН ҮДЕТІП, БҮЛ ДЕРТТІ ӘЛЕУМЕТТІК-МЕДИЦИНАЛЫҚ САЛМАҒЫ АУЫР БАСТЫ КАТЕРЛЕРДІҢ БІРІНЕ АЙНАЛДЫРДЫ. СОҒАН ҚАРАМАСТАН, МЕМЛЕКЕТТІК ДЕНГЕЙДЕГІ ЕСЕП ПЕН ШЫНАЙЫ ӨМІРДЕГІ ШЫҢДЫҚТЫҢ АРАСЫНДА ҮЛКЕН АЛШАҚТЫҚ БАР. МҮНДАЙ СӘЙКЕССІЗДІКТІҢ НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ АЛҒАШҚЫ ДИАГНОСТИКАНЫҢ НАШАР ДАМУЫНАН, БІЛІКТІ ГЕРИАТРИАЛ МЕН ПСИХОНЕВРОЛОГТАРДЫҢ ТАППШЫЛЫҒЫНАН, СОНДАЙ-АҚ ҚОҒАМДАҒЫ ДЕМЕНЦИЯНЫ «ТАБИҒИ ҚАРТАЮ» ДЕП ҚАБЫЛДАЙТЫН ТЕРІС СТЕРЕОТИПТЕРДЕН БАСТАУ АЛАДЫ. АТА-АНАСЫНЫҢ НЕМЕСЕ ТУЫСЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРГЕ НЕМҚУРАЙЛЫ ҚАРАУ ЖӘНЕ ДЕР КЕЗІНДЕ ДӘРІГЕРГЕ ЖҮПІНБЕУ САЛДАРЫНАН ДЕРТТІҢ АЛҒАШҚЫ КЕЗЕҢДЕРІ ЕЛЕУСІЗ ҚАЛЫП, РЕСМИ ЕСЕПКЕ ТЕК АУЫР АСҚЫНҒАН ШАҚТА БІР-АҚ ІЛПЕДІ.

Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ

Денсаулық сақтау министрлігінің есептерінде деменция және Альцгеймер ауруы бар науқастардың ресми тіркелген саны бірнеше мыңнан аспайды, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының стандарттары мен демографиялық модельдеуге сәйкес, елдегі 65 жастан асқан 1,6 миллионнан астам тұрғынның кемінде 100-120 мыңында когнитивті бұзылыстардың түрлі формалары бар. Мұндай сәйкессіздікке деменцияның әлеуметтік-экономикалық жүктемесін, отбасылардың қаржылық шығындарын және нейродегенеративті аурулардың аймақтарда таралуын бағалайтын ауқымды эпидемиологиялық зерттеулердің атымен жоқтығы себеп болып отыр. Ғылыми жұмыстар негізінен шағын клиникалық іріктеулермен, диссертациялық ізденістермен ғана шектеледі. Оның үстіне, медициналық-әлеуметтік диагностиканың кешіюі салдарынан науқастардың 80 пайызға жуығы дәрігерлік тексеруге аурудың орташа және ауыр кезеңдерінде, яғни мінез-құлқында күтімді талап ететін психотикалық немесе моторлық ауытқулар пайда болғанда бір-ақ жеткізіледі. Ал бұл кезеңде медициналық терапия аурудың алдында «қауқарсыз» болып қалады.

Халықтың қартаю индексінің өсуі – деменцияның таралуын қарқындататын басты драйвер. Мәселен, 60-65 жас аралығындағы кісілерде бұл синдромның таралуы 1,5-2 пайыз шамасында болса, 80-нен асқан топта бұл көрсеткіш 20-30 пайызға, ал 90 жастан асқандар арасында 40-50 пайызға дейін өседі. Заманауи медицинаның жетістігі орташа өмір жасын ұзартқанымен, қарттардың тән саулығы мен сана серектігін сақтауға жағдай жасалмаса, дертке шалдыққандардың саны геометриялық прогрессиямен өсе береді.

Осының салдарынан мәселе медициналық шеңберден шығып, үлкен әлеуметтік-экономикалық салмаққа айналады. Науқасқа күтім жасайтын отбасы мүшелері күйзеліске, ұйқысыздыққа ұшырап, «екінші реттік пациентке» айналады. Тіпті, тұрақты бақылау қажеттігінен жұмысын тастауға мәжбүр болып, отбасының табысы төмендейді. Еңбекке қабілетті азаматтардың жұмыстан кетуі, күтуші жалдау, гипиеналық арнайы құралдар сатып алу сияқты жанама шығындар мемлекеттің тікелей медициналық шығындарынан әлдеқайда асып түседі. Ал қоғамда бұл ауру туралы білімнің аздығы дертті «ақылдан адасу» деп қабылдап, ондай қарттарғы бар отбасылардың оқшаулануына әкеледі.

Қалыптасқан статистикалық дисбаланс мемлекеттік жоспарлау жүйесіне айтарлық-

ДЕМЕНЦИЯ ДЕНДЕП

тай кері әсерін тигізуде. Нақты дертке шалдыққандардың шынайы саны көлеңкеде қалатындықтан, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау салаларында бюджеттік ресурстарды бөлу, мамандарды даярлау, мамандандырылған күтім орталықтарын ашу және қажетті дәрі-дәрмек қорларын жасақтау ісі бұрмаланған деректерге сүйеніп жүргізіледі. Нәтижесінде, инфрақұрылымдық және қаржылық жоспарлау бұл әлеуметтік дерттің нақты ауқымына сай келмей, науқастар мен олардың отбасыларына түсетін негізгі ауыртпалық мемлекеттік қолдау жүйесінен тысқары қалып қояды.

БҮЛ ҚАНДАЙ ДЕРТ?

Деменция – жеке бір ауру емес. Ол – бас миының зақымдануы, созылмалы патоло-

гиялар салдарынан жады, ойлау, бағдарлау, сөйлеу мен пайымдау сияқты когнитивті қабілеттердің біртіндеп бұзылуына әкелетін синдром. Дерттің артында нақты биологиялық, генетикалық және васкулярылық себептер тұр. Когнитивті бұзылыстардың дамуына өзара тығыз байланысты бірнеше негізгі фактор әсер етеді. Ең әуелі, биологиялық өзгерістер мен нейродегенерация кезінде мида патологиялық ақуыз жиналып, нейрондар арасындағы байланыс үзіледі. Бұл ми жасушаларының жаппай жойылуына, яғни атрофияға соқтырады. Оған қоса артериялық гипертензия, атеросклероз, жүрек-қан тамырлары аурулары, екінші типті қант диабеті, зат алмасу мен жүйелі қаныну процестері сияқты созылмалы дерттер мидың микроциркуляциясын бұзып, ауру қаупін арттыра түседі.

Жас мөлшері – деменцияның басты қаупі. 65 жастан асқан соң бұл патологияның даму ықтималдығы әр бес жыл сайын екі есеге өсіп отырады. Себебі жас ұлғайған сайын ми тінінің қайта қалпына келу мүмкіндігі төмендеп, созылмалы оксидативті стресс жиналады. Ең қиыны – бұл аурудың тұқым қуалайтыны. Деменцияның көбі кейдеісоқ пайда болғанымен, Альцгеймер ауруына шалдығу қаупін арттырады. Мамандар APP, PSEN1, PSEN2 гендік мутацияларымен байланысты сирек формалары аурудың 30-50 жас аралығында ерте басталуына соқтырады дейді. Сонымен бірге өмір салтына қатысты факторларды да ұмытпаған жөн. Аз қозғалу, темекі шегу, ішімдікке әуестік, әлеуметтік оқшаулану, кітап оқу, ойлау мен білімнің аздығы, сондай-ақ бастың ауыр немесе жиі жарақаттануы бұл дерттің дамуын едәуір үдетеді.

шақтықтың салдарынан адамдар заттарын жоғалта бастайды. Оларды әдістеп орнына емес, басқа жерлерге қойып, кейін таба алмай, үй ішінде ұзақ іздеп жүреді. Ауру асқынған кезеңде «менің затымды бірсу ұрлап кетті» дей бастайды.

Дерттің тағы бір ерте байқалатын белгісі – адамның, әсіресе, бейтаныс ортада, қайда жүргенін ажырата алмай, адасып қалуы. Мәселен, ата-анаңыз басқа қаладағы туыстарыңызға қонаққа барып, сол жерде адасып қалуы мүмкін. Сөйтіп, кері қайтар жолды таппайды және айналадағы жағдайдың өзгергенін түсінбейді.

Сонымен қатар бір сөзді қайталап айта беру әдеті пайда болады. Бір қойған сұрағын қайта-қайта қойып, бір айтқан әңгімесін қайтадан айта бастайды. Өйткені ол жаңа ғана не сұрағанын, не айтқанын ұмытып қалады. Ауру асқынған сайын мұндай қайталаулар жиілей түседі, бастапқыда күніне 3-5 рет қайталаса, дерт асқынғанда күніне 20, 50, тіпті 100 ретке дейін жеткізуі мүмкін. Сондықтан үлкендердің денсаулығына жігі мән берген жөн. Ауруды неғұрлым ерте анықтасақ, соғұрлым дерттің бетін тағы бірнеше жылға шегере аламыз, – дейді медицина ғылымдарының кандидаты, психиатр-психотерапевт дәрігер Жібек Жолдасова.

Деменцияға шалдыққан адамның қуқындарына да оңай емес. Науқасқа күтім жасайтын адам күйзеліске түседі, ұйқысы бұзылады, мазасызданады, тіпті депрессияға түсуі мүмкін. Халықаралық тәжірибеде науқасты күтушілердің өзіне депрессияға қарсы ем тағайындау жиі кездеседі. Статистика бойынша, деменциямен ауыратын адамға күтім жасайтындардың шамамен 70 пайызы депрессия немесе күйзеліске ұшырайды, олар кәсіби психологиялық көмекке мұқтаж.

– Мұндай науқаспен қарым-қатынас жасаудың арнайы ерекшелерін білу маңызды. Науқаспен ешқашан салғыласпаңыз, оған бірден дәлелдеуге, пікірін өзгертуге тырыспаңыз. Кез келген дау, қарсыласу оларда агрессия тудырады. Неғұрлым дәлелдеуге тырысқан сайын, сізді өзінің әлемінде «жер бетіндегі ең жаман адам» ретінде қабылдайтын болады. Негізгі агрессия да, реніш те дәл сізге бағытталады. Сабыр сақтаңыз. Үйдегі атмосфераның жайлы болғаны абзал. Науқасқа жағымды көңіл күй сыйлаңыз. Деменцияға ұшыраған адамдар айналада не болып жатқанын толық түсінбесе де, өзгелердің эмоциясы мен көңіл күйін өзіне көшіріп алады. Бір сұрақты жүз қайталап сұраса да әрқашан ашық, жайдары жауап берсеңіз, жағымды эмоция «аласыз», – деді Жібек Жолдасова.

Ғалымдар қоғамда кең тараған «деменция – алжу, кәрілік» деген түсініктің ешқандай ғылыми негізі жоқ дейді. Ғылыми медицина бұл теріс стереотипті толығымен алып шығарды. Ең алдымен, деменция табиғи қартаю процесі емес, ми тіңдерінің органикалық, нейродегенеративті немесе тамырдың зақымдануынан туындайтын ауыр патология. Физиологиялық қартаю кезінде мидың жұмыс істеу жылдамдығы сәл баяулауы немесе ақпаратты еске түсіруге сәл көп уақыт кетуі мүмкін, бірақ адам өзінің сыни ойлауын, күнделікті дағдылары мен тұлғалық қасиеттерін толық сақтайды. Ал деменция кезінде керісінше, нейрондар жаппай жойылады. Бұл дерттің кәрілік еместігін оның алдын алуға болатынын айқын дәлелдейді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметінше, деменция жағдайларының кемінде 40 пайызының алдын алуға, оның басталуын кейінге қалдыруға болады. Осы ретте қан қысымын бақылау, диабетті емдеу, салауатты өмір салтын ұстану, жүрек-қан тамырлары ауруларының алдын алу, сондай-ақ физикалық және интеллектуалды белсенді болу ең өте маңызды. Оған қоса, бұл аурудың тек қарттарда емес, 30-50 жас аралығындағы еңбекке қабілетті адамдарда да кездесуі оның физиологиялық қартаюмен тікелей байланысы жоқтығын көрсетеді. Осылайша, деменцияны «кәріліктің белгісі» деп санау медициналық диагностиканы кешеуілдететін және азаматтарды сапалы еммен айыратын қауіпті әлеуметтік миф. Сондай-ақ «жақын адамын пансионатқа беру уят» деген стереотип күтім жасаушы туыстардың күйзеліске түсіп, ал науқастың тиісті кәсіби медициналық көмектен мақұрым қалуына әкеледі.

МАМАҢҒА МҰҚТАЖ САЛА

Алғашқы медицина-санитарлық көмек деңгейінде деменцияны ерте анықтау, неврологиялық және гериатриялық скрининг жүргізу жүйесі елде әлі толық қалыптасып үлгерген жоқ. Ұчаскелік терапевтер мен жалпы тәжірибе дәрігерлері когнитивті бұзылыстың алғашқы белгілерін, яғни есте сақтау мен ойлау қабілетінің нашарлағанын дер кезінде анықтап алмай жатады. Емханаларда арнайы когнитивті тестілер мен скрининг әдістерін стандартты түрде жаппай қолдану

P.S.

Осы халықаралық тәжірибеден Қазақстан үшін, ең алдымен, ұзақмерзімді күтімді сақтандыру элементтерін міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру мен әлеуметтік қорғау жүйесіне кезең-кезеңімен бейімдеу аса тиімді болмақ. Отандық денсаулық сақтау саласына деменциясы бар азаматтарды үйде бағатын бейресми күтушілердің еңбегін субсидиялау, оларға арнайы демалыс беретін респнс-қызметтерді мемлекеттік тапсырыс есебінен енгізу тетігін қабылдаған жөн. Сонымен бірге британдық үлгідегі «деменцияға достық орта» құру бастамаларын ірі қалалардан бастап іске асырудың маңызы зор. Оған бастапқы буын медицина қызметкерлерін, полиция, әлеуметтік сала мен қоғамдық транспорт мамандарын деменция белгілерін тануға оқыту, сондай-ақ қоғамда бұл ауру туралы ақпараттандыру деңгейін көтеру жатады. Мұндай қадамдар әлеуметтік-медициналық модельді жаңартып, ауыр дертке шалдыққан азаматтар мен олардың отбасына нақты институционалдық көмек болар еді.

БҮГІНДЕ ҰЛТТЫҚ ӨНЕРІМІЗДІҢ ӨРКЕНДЕУІНЕ ЕРЕН ЕҢБЕК СІңІРІП ЖҮРГЕН ҚАЙРАТКЕРЛЕРДІҢ БІРІ – ЖЫРАУ, ҰСТАЗ, ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ ҰЛЖАН БАЙБОСЫНОВА. ОЛ СЫР БОЙЫНЫҢ ЖЫРАУЛЫҚ ӨНЕРІН КЕҢІНЕН НАСИХАТТАП ҚАНА ҚОЙМАЙ, ОНЫ ЗЕРТТЕГЕН ҒАЛЫМ, КӨПТЕГЕН ШӘКІРТ ДАЙЫНДАҒАН БЫЛҚІТ ҰСТАЗ. ҰЛЖАН МӘЛІКАЙДАРҚЫЗЫМЕН ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БҮГІНГІ ЖАЙ-КҮЙІ ТУРАЛЫ Әңгімелескен Едік.

– Өнер мен ғылым жолына келуіңізге не түрткі болды? Алғашқы қадамыңыз қалай басталды?

– Мен Қызылорда облысының Сырдария ауданында дүниеге келіп, мектепті сонда бітірдім. Кейін Қызылорда педагогикалық институтына оқуға түстім. Сол кезде осы оқу орнында өнерге қатысты жаңа кафедра ашылып, 1990 жылы оның алғашқы студенттері қатарында болдық. Кейін сол бөлімнің алғашқы түлектері атандық. Студенттік жылдары өнерге бейімі бар біраз талантты жастармен бір ортада білім алдық. Олардың арасынан кейін елге танылған өнерпаздар шықты. Сол кездегі шығармашылық орта менің өнерге деген қызығушылығымды одан әрі тереңдетте түсті.

Оқуды аяқтаған соң Қызылорда педагогикалық институтында бір жылдай қызмет атқардым. Содан кейін жолдамамен Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясына стажер-зерттеуші болып келдім. Осы жерде ғылыми ізденісім басталды.

– Консерваторияда қандай ғылыми тақырыпты зерттедіңіз?

– Ғылыми жетекшісім – өнертану ғылымының докторы, профессор Әсия Мұхамбетова маған Сыр бойындағы ақын-жыраулар шығармашылығындағы ислам тақырыбын зерттеуді ұсынды. Бұл тақырыптың Сыр өңірі үшін маңызы ерекше еді. Өйткені Сыр бойы – ежелден ақындық пен жыраулық өнердің, діни-ағартушылық ойдың ірі ошақтарының бірі. Бұл өңірден көптеген ақын мен шайыр шыққан. Мәселен, Қарсақал Ерімбет, Шораяқтың Омары, Тұрмағамбет Ізтілеуұлы сияқты Сыр сұлейлерінің шығармашылығында шығыстық әдебиеттің, діни-ағартушылық ойдың ықпалы айқын байқалады. Ол ақындардың бірқатары Бұхарадағы медреседе білім алған. Сондықтан Сырдағы ақындық дәстүрді шығыстық әдебиеттен бөліп қарау мүмкін емес. Олардың шығармаларында діни тағылым, адамгершілік, білім мен имандылық мәселелері кең көрініс тапқан. Дегенмен бұл ақындардың кеңестік кезеңдегі идеологиялық шектеулерге байланысты діни мазмұндағы көптеген шығармасы жарияланбады. Кейбірі мүлдем зерттелмей, қолжазба күйінде қалды. Тек еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін ғана мұндай мұраларды зерттеуге мүмкіндік туды.

– Сіз ел ішін аралап, қолжазбалар жинаған екенсіз. Қандай кәделі байлыққа жолықтыңыз?

– Аспирантурада оқып жүрген кезде осы тақырыпты тереңірек зерттеуге кірістім. Ел арасынан қолжазбалар жинадық, көзі тірі қариялардан бұрын қағазға түспеген дүниелерді жазып алдық. Ол кезде бүгінгі күнге дейін жеткен көптеген деректі сақтап отырған үлкен кісілердің біразының көзі тірі еді. Солармен сөйлесіп, жыраулар мен шайырлардың шығармаларын, олардың өмірі туралы деректерді жинақтадық. Әсіресе, ғазал, мінежат жанрларында жазған шайырлардың шығармашылығы қызықтырды. Осы материалдар кейінгі ғылыми еңбектерімнің негізгі қорына айналды.

– Ғылыми зерттеумен қатар оқулық жазғаныңызды білеміз.

– Мен бастапқыда өнертану саласында ғылыми жұмысымды жалғастырып жүрген едім. Бірақ сол кезеңде мектептерге арналған музыка оқулықтарын жазу жұмысына араласуға тура келді.

Жалпы білім беретін мектептердегі музыка пәнінің мазмұнына ұлттық өнерді көбірек енгізуге тырыстық. Домбыра үйрету, халық әндері мен күйлері, әнші-күйшілердің өмірі мен шығармашылығы, айтыс, жыраулық дәстүр сияқты бағыттарды қамтыдық. Бұл жұмысты белгілі ұстаз Абдұлхамит Райымбергеновпен бірлесіп атқардық. Бағдарламаны бірнеше жыл бойы жетілдіріп, шамамен он жылдай еңбек еттік. Ол мемлекеттік стандартқа қабылданып, мектептерге енгізілді.

– Бағдарламаның басты ерекшелігі қандай еді?

– Басты ерекшелігі – музыка пәнін тек теориялық сабақ ретінде қарастырмай, оны ұлттық тәрбиесмен ұштастыруында еді. Бала домбыраны үйренеді, халық әні мен күйін біледі, айтыс пен жыраулық дәстүр туралы түсінік алады. Яғни, музыкалық білімнің өзгеі ұлттық мәдениетпен байланыстырылды. Бұл – тек өнер үйрету емес, бала санасын ұлттық дүниетанымымен байытуға бағытталған бағдарлама болды.

– Кейін бұл бағдарлама мектептерден алынып тасталды ғой...

– Иә. Еліміздің білім беру жүйесінде бірнеше рет реформа жүрді ғой, сондай бір кезекті реформа тұсында музыка пәнінің сағаты қысқарып, соған байланысты аталған бағдарлама да мектептің негізгі оқу жүйесінен алынып қалды. Дегенмен бағдарламаның тәжірибесі ізсіз кеткен жоқ. Көптеген мұғалім оның әдістемесін әлі де пайдаланып келеді.

Қазір ұлттық құндылық, ұлттық тәрбие мәселесіне ерекше мән беріліп отырғанын

Ұлжан БАЙБОСЫНОВА, жырау, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері:

ҚАЗАҚТЫҢ ЖЫРАУЛЫҚ ӨНЕРІ – МӘДЕНИ ФЕНОМЕН

көріп отырмыз. Сол жылдары жасалған бағдарламаға қайта оралсақ пайдасы көп болар еді деп ойлаймын. Өйткені ұлттық өнерді баланың тәрбиесімен сабақтастыру өте маңызды.

– Сол бағдарлама негізінде білім алған балалардың нәтижесін көріп жүрсіз бе?

– Иә. Оның нәтижесін түрлі іс-шаралардан көруге болады. Мысалы, Домбыра күніне орай мыңдаған баланың бір алаңға жиналып, домбырамен күй тартып, ән орындауы – ұлттық өнерді мектептен бастап үйретудің нақты нәтижелерінің бірі дер едім. Ол – біздің еңбегіміздің тек қағаз жүзіндегі бағдарлама болып қалмағанын көрсетеді. Керісінше, белгілі бір тәжірибеге айналып, кейінгі бұныға жалғасқанын байқаймыз.

– Ал ғылыми зерттеуіңіз қалай жалғасты?

– Оқулық жазу, ұстаздық және шығармашылық жұмыстармен қатар ғылыми ізденісімді де тоқтатпадым. Уақыт өте келе Сыр бойындағы ақын-жыраулар мұрасын әдебиеттану тұрғысынан тереңірек зерттеу қажеттігі байқалды. Өйткені онда хикая, қисса, дастан, ғазал, мінежат секілді көптеген жанр бар. Олардың әрқайсысын әдеби тұрғыдан арнайы зерттеу керек болды. Сол себепті Қазақ Ұлттық университетінің Филология факультетінің «Қазақ әдебиеті» кафедрасына ізденуші ретінде тіркелдім. Бірнеше жыл бойы жинақталған материалдарды қайта қарап, жүйелеп, ғылыми жағынан толықтырдым. Солайша, «Сыр бойындағы ақын-жыраулар шығармашылығындағы ислам тақырыбы» деген ғылыми еңбек жазып, филология ғылымы бойынша диссертация қорғадым. Ол кезде қазақ әдебиетінің белгілі ғалымдары ғылыми ортада еңбек етті. Тұрсынбек Кәкішев бастаған үлкен ғалымдардың алдында қорғау – мен үшін үлкен мектеп болды. Ең бастысы, консерваторияда басталған зерттеу кейін әдебиеттану арнасында жалғасын тапты. Ғылыми диссертациям негізінде жазған монографиям 2022 жылы «Сыр бойындағы шайырлық дәстүр және ислам мәдениеті» деген атпен жарық көрді.

Мен ғылыммен немесе сахна өнерімен ғана шектеліп қалған жоқпын. Өнерді насихаттау мақсатында еліміздің әр өңірінде, жақын және алыс шетелдерде шығармашылық жұмыстар атқардық. Сонымен қатар ұстаздық қызметті де қатар алып келемін. Мен үшін өнер мен ғылым бір-бірінен бөлек дүние емес. Ғылым ұлттық өнердің тарихи, рухани негізін тереңірек тануға мүмкіндік береді, ал өнер сол ғылыми мұраны халыққа жеткізеді. Сондықтан осы уақытқа дейінгі еңбегімнің негізгі өзегі – Сыр бойының рухани-мәдени мұрасын зерттеу, ұлттық өнерді кейінгі ұрпаққа жеткізу және оны білім мен тәрбие жүйесімен сабақтастыру деп ойлаймын.

– Қайбір жылдары Ықылас атындағы халық музыкалық аспаптар музейін басқардыңыз. Сол кезде қандай нақты шаруаларды атқардыңыз?

– Иә, өзіңіз айттып отырған музейге төрт жыл жетекшілік жасадым. Ол музейдегі әрбір көне аспаптың өзіндік тарихы бар. Бақсылардың қобыздарынан бастап, Құрманғазы, Сітір, Сейтек, Қазанғап, Есбай секілді ұлы күйшілерге қатысты жәдігерлер – белгілі бір дәуірдің үнін сақтап тұрған тарихи куәліктер.

Музейде қызмет еткен жылдары осындай құнды жәдігерлерді іздестіруге ерекше көңіл бөлдік. Сол кезде Ақан серінің домбырасын табудың сәті түсті. Оны музейге Сәкен Жүнісовтің қызы тапсырды. Сәкен аға «Ақан сері» туралы романын жазған кезде оған Ақтоқтының ұрпақтары өздері сақтап келген Ақан серінің домбырасын табыстаған екен. Біз домбыраны музей қорына қабылдап қана қоймай, оны халыққа таныстыруға арнайы

іс-шара ұйымдастырып, зиялы қауым өкілдерін шақырдық. Ақан серінің мұрасын жалғастырып жүрген өнерпаздар сол домбырамен ән орындады. Сол сияқты, 2017 жылдың соңында Бесқала жыраулық мектебінің көрнекті өкілі, әйгілі Наурызбек жыраудың да домбырасы музейге алынды. Бұл домбыраны Наурызбекке нағашысы Оразбай жырау берген, жасалғанына екі ғасыр болған киелі аспап еді.

Мұндай жәдігерлерді музей төріне қою жеткіліксіз. Оның тарихын айту керек, үнін тыңдату керек. Сонда ғана халық асылдарымыздан қалған жәдігерді көріп қана

– Әрине, Сыр бойындағы жыраулық дәстүрдің бірнеше мектебі бар. Жиенбай жырау, Нұртуған ақын, Нартай ақын негізін қалаған жыраулық мектептер – соның айқын мысалы. Мен Жиенбай жырау мектебінің өкілімін. Ұстазым – Бидас Рүстембеков. Ол кісі Жиенбай жыраудың немересі. Жиенбайдың өнері Рүстембек жырауға жалғасып, Рүстембектен Көшеней мен Бидасқа жалғасқан дәстүр бізге де жетті.

Көшеней Рүстембекулы жыраулық өнердің үлкен өкілі еді. Өкінішке қарай, ол жастай дүниеден өтті. Бірақ оның дауысы мен орындау мәнері таспаларда сақталған. Ал Бидас ағамыз көптеген шәкірт тәрбиеледі. Мен де сол кісіден тәлім алған шәкірттердің бірімін.

Бұл жерде ұстаз бен шәкірт арасындағы қарым-қатынастың мәні ерекше. Дәстүрлі өнерді кітаптан ғана үйрену мүмкін емес. Көп нәрсес орындаушының жанында отырып, оның дауысын тыңдау, мақамын сезіну, сөзді қалай жеткізетінін көру арқылы беріледі. Мысалы, «Көрұғлы» жырының бізге жету жолының өзі – осы дәстүрдің нақты көрінісі. Жиенбай жырау бұл жырдың бір нұсқасын Түрікменстаннан алып келіп, қазақы орындау дәстүріне бейімдеген екен. Кейін оны өзінің баласы Рүстембекке үйреткен. Рүстембек жырау Көшеней мен Бидасқа жеткізген. Бидас ағамыз өз кезегінде маған үйретті. Мен 2011 жылы осы жырдың орындау нұсқасын CD-диск етіп шығардым. Міне, бұл – қазақтың ауызша мәдениетінің қалай сақталғанын көрсететін мысалдың бірі.

– Бұрын жыр-терме, дастан орындаушыларды жырау дейтін едік, кейін-

гі кезде «жыршы», «термеші» деп атайтынды шығардық. Неге олай?

– Жыраулық өнер туралы сөз болғанда «жырау» мен «жыршы» ұғымдарының аражігі де жиі талқыланып жатады. Негізі, қазақ бұрын «жыршы», «термеші» деп бөлмеген, жырау деген. Бір кезде жырдың мақамы мен сөзін өзі шығарып, өзі орындайтын өнерпаздар жырау атанса, кейін жыр-дастан, терме-толғау айтқандардың бәрі жырау деп таныған. «Жыршы» ұғымының пайда болуы белгілі әдебиетші ғалым Есмағамбет Ысмайловтың 1956 жылы жарық көрген «Ақындар» деген еңбегінің

қоймай, оған байланысты тарихты да біле жүреді.

– Жасыратыны жоқ, бүгінде жыраулық өнердің тыңдармандары азайып қалған сияқты. Оған халықтың бетін қалай бұруға болады деп ойлайсыз?

– Қазақтың дәстүрлі әні, күйі мен жырының едәуір бөлігі ауызша жетті. Бұл – оның өміршендігінің бір белгісі. Бірақ ауызша дәстүрдің әлсіз тұсы да бар: егер оны келесі ұрпаққа жеткізетін адам болмаса, шығарма да бірге жоғалуы мүмкін. Бұрын күйтабақтар шығарылатын. Халық әншілер мен күйшілердің орындауындағы шығармаларды сатып алып тыңдайтын. Кейін бұл дәстүр біртіндеп тоқтады.

Қазақ радиосы мен телеарналарының алтын қорында көптеген құнды жазба сақталғаны – үлкен олжа. Бірақ олардың барлығы бірдей көпшілікке қолжетімді емес. Бүгінгі цифрлық дәуірде бұл мәселені жаңа тәсілмен шешуге болады, яғни, ұлттық өнер мұрасын цифрландыру, арнайы платформаларға орналастыру арқылы кеңінен таратуға мүмкіндік береді.

Бірақ ең басты мәселе, оған тыңдарманды жас кезінен дайындау қажет, сонда ғана жыраулар өнерін жасынан біліп өскен адам кейін де соны тыңдайтын болады. Ұлттық өнерді насихаттауды, тыңдатуды орта мектептен, тіпті балабақшадан бастаса да артық емес.

– Сыр бойында жыраулық өнердің бірнеше мектебі бар делінеді. Өзіңіз қай мектептің өкілісіз?

жасала ма, әлде соған дауысы келетіндердің орындау ерекшелігі ме?

– Жыраулық өнердің табиғатын түсіну үшін оның музыкалық ерекшеліктеріне де назар аудару қажет. Жырды көмеккеймен айту – қолдан жасалатын тәсіл емес, жыраудың бойындағы табиғи өнер. Орындаудың мұндай түрін қабілеті, табиғи икемі бар өнерпаздар ғана жасай алады.

– Қазіргі «Тұран» сияқты фольклорды-этнографиялық ансамблінің «тамақпен айту» стилі Сыр бойы жырауларының көмеккеймен айту дәстүріне жақын ба?

– Жоқ, ол хакас, тыва, алтайлықтар секілді халықтарға тән жыр-дастан орындау ерекшелігі. Сыр бойындағы «көмеккеймен айту» оған ұқсамайды. Сондықтан «тамақпен айтуды» біздің өнер деп тануға болмайды. Ал «көмеккеймен айту» бүгінде әлемдік мәдени мұра ретінде мойындалған өнер дер едік.

– Нақты дәлел келтірсеңіз?

– Жырды көмеккеймен айтумен танымал Қармақшы жыраулық дәстүрі әдеби, музыкалық және мәдени құндылықтарды қатар қамтиды. Бұл мектептің дәстүрі ұстаздан шәкіртке, атадан балаға беріліп, бүгінгі орындаушылар арқылы жалғасып отыр.

Биыл 9-13 ақпан аралығында Ташкент қаласында Ислам әлемі білім, ғылым және мәдениет ұйымы – ИСЕСКО-ның Мәдени мұра комитетінің 13-сессиясы өткенде, осы ұйымға мүше мемлекеттерден 100-ден астам өтінім түскен. Соның ішінде Қазақстан ұсынған «Ою-өрнек» және «Қармақшы жыраулары» – Ислам әлемі мұралары тізіміне енді. Сөйтіп, «Ою-өрнек» – қазақ халқының дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнерінің үлгісі ретінде танылса, «Қармақшы жыраулары» – Сыр өңіріндегі ауызша поэзия мен музыкалық мұра дәстүрлерін сақтап келген жыраулық өнер мектебі ретінде мойындалды.

– Тамаша жазалық! Ал енді Францияның Ordre des Arts et des Lettres (Өнер және әдебиет ордені) марапатына не болуыңыз да өзіңіз насихаттап жүрген жыраулық өнер үшін берілген шығар?

– Дұрыс аңғарып отырсыз. Бұл беделді марапат маған «қазақтың көне жыршылық жыраулық өнерін, фольклорын және дәстүрлі музыкалық мұрасын халықаралық деңгейде насихаттауды» ерекше еңбегім (соның ішінде көмеккеймен айту) үшін, сондай-ақ әлемдік мәдени диалогты дамытуға қосқан сүбелі үлесіме орай» берілген көрінеді.

Шынымды айтсам, марапат берілетінін естігенде, оған сонышалықты мән бере қоймап едім. Сөйтсем, Франция Мәдениет министрілігі 1957 жылы тағайындаған «Өнер және әдебиет ордені» – әлемдегі өнер және әдебиет саласында ерекше жетістікке жеткен, сондай-ақ француз халқының және әлемдік мәдениеттің дамуына үлес қосқан қайраткерлерге берілетін» ең беделді халықаралық марапаттардың бірі екен. Аталған марапатты 2017 жылы Алматы қаласында өткен халықаралық фольклор фестивалі аясында Францияның Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісінің қолынан алып тұрып, ұлтымыздың дәстүрлі жыраулық өнерінің әлемдік деңгейде мойындалғанына қуандым.

Біз өзімізде бардың қадіріне жете бермейміз ғой. Жұрт бар нәрсес жоғала қоймас деп қам жей бермейді, ал өзге жұрт біздің ғасырлар бойы үзіліссіз жалғасып келе жатқан төлтума өнеріміздің қадірін біліп, құрметтейді. Мен Францияда жыр айтқанымда олардың мұндай қалыптасқан дәстүрлі халық өнерін жоғары бағалайтынын көрдім. Сахнаға арнайы декорация жасап, жан-жағына жарқ-жүрқ еткен шамдарды жақпайды. Қараңғы сахнаның ортасында отырып, жырдыңды орындайсың. Зал да, сахна да қараңғы, жарық саған ғана түсіп тұрады. Сосын кең далада жападан-жалғыз отырғандай шабыттанып жырдыңды айта берсең. Ал көрермен қыбыр етпей тыңдайды. Мен 47 минут бойы «Көрұғлыны» айтқанда солай болды. Бір қызығы, ондай концерт беруге шақыратынымын олар бір жыл бұрын айттып, сен туралы барлық мәліметті алдырады, орындайтын шығармаң туралы деректермен көрермендерді күні бұрын таныстырады. Яғни, тыңдарман сен келгенше кім екеніңді, айтатын жырдыңның мазмұнын біліп отырады. Өнерге деген қандай құрмет десеңізші!

– Бүгінгі қазақтың жыраулық өнерінің даму деңгейін қалай бағалайсыз?

– Құдайға шүкір, жыраулық өнер бір кезде қазақ елінің бар аймағында болып, кейін санаулы өлкелерде сақталып қалса да, қазір қайта қанат жайып келеді. Еліміздегі Сыр бойы, Маңғыстау, Жетісу және Қарақалпақстандағы қандастардың Бесқала жыраулық мектептері дәстүр сабақтастығын үзбей келеді. Аталған жыр мектептерінің өкілдері өздеріне тән жыр-терме айту ерекшелігін сақтап, тыңдармандарына жетіп жатыр. Бұл үдеріс уақыт өте қанатын кенге жая түседі деп ойлаймын. Шын мәнінде, жыраулық өнер қазақтың мәдени феномені ғой. Қазіргі заманда орындауға бірнеше сағат кететін дастандарды жатқа айтатын қазақ өнерпаздарының болуы ұлттық өнеріміздің ұмытылмайтынының айғағы шығар. Сондықтан жыраулық өнерді өміріне серік қылған жандарды көрсем қуанам, тыңдайтындарды көрсем сүйсем.

– Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан – Ахмет ӨМІРЗАҚ

ОТАНДЫҚ СТАРТАП: ІШКІ НАРЫҚТЫ МЕНГЕРГЕН SHAI ЖОБАСЫ

ҚАЗАҚСТАНДА ҒЫЛЫМ МЕН ТЕХНОЛОГИЯНЫ НАҚТЫ ӨНІМГЕ АЙНАЛДЫРЫП, ОДАН БИЗНЕС ҚҰРУҒА МҮМКІНДІК КЕҢЕЙІП КЕЛЕДІ. ӘСІРЕСЕ, ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ, ЦИФРЛЫҚ ШЕШІМДЕР МЕН БИЗНЕС ПРОЦЕСТЕРІН АВТОМАТТАНДЫРУ БАҒЫТЫНДАҒЫ СТАРТАПТАР ЖАҢА НАРЫҚ ҚАЛЫПТАСТЫРЫП ЖАТЫР. МҮНДАЙ ЖОБАЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІП – ҒЫЛЫМИ-ТЕХНИКАЛЫҚ ИДЕЯНЫҢ ӨЗІМЕН ШЕКТЕЛМЕЙ, ОНЫ НАҚТЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕГЕ ШЕШІМ УСЫНАТЫН ӨНІМГЕ АЙНАЛДЫРУЫНДА.

Технологиялық кәсіпкер Әлібек Полатовтың жолы осы үдерістің қалай жүретінін көрсетеді. Жастайынан математикаға қызыққан ол Мәскеу мемлекеттік университетінің есептеу математикасы және кибернетика факультетінде білім алып, жүйелік бағдарламалау саласының маманына айналған. Алғашқы кезеңде оны код жазу, күрделі жүйелер құру және технологиялық міндеттерді шешу қызықтырған. Кейін инженерді басқа сурақ қызықтырған: жасалған технология нақты кімнің мәселесін шешеді және оның экономикалық құндылығы неде?

Бұл сурақ оны технология кәсіпкеріне айналдырды. Оның командасы Oraculus стартапын іске қосып, жобаға шамамен 400 мың доллар инвестиция тартты. Алайда кейін стартап жабылды. Сырт көзге бұл сәтсіз аяқталған жоба болып көрінуі мүмкін. Бірақ Полатовтың өзі осы тәжірибені кәсіпкерлік жолындағы ең маңызды қадамның бірі санайды. Оның айтуынша, бірнеше жылдық еңбек пен инвестицияның өзі өнімнің нарықта суранысқа ие болатынына кепілдік бермейді.

Осы тәжірибеден кейін оның технологияға деген көзқарасы өзгерді. Бұрын инженер үшін «қандай технология жасай аламыз?» деген сурақ бірінші орында тұрса, кейін «клиенттің қандай мәселесін шешеміз?», «оның экономикалық әсері қандай?» және

«клиент бұл шешім үшін ақы төлеуге дайын ба?» деген мәселелер толғандырған. Полатовтың пайымынша, мықты технология жасау мен жүйелі бизнес құру – екі бөлек міндет. Бұл – қазіргі стартап экожүйесінің негізгі қағидаларының бірі. Ғылыми жаңалықтың немесе технологиялық шешімнің құндылығы оны нақты өмірде қолдануға болатындығымен өлшенеді. Ал инвестиция үшін технологияның өзі ғана емес, оның нарықтағы суранысы, экономикалық әсері және тұрақты бизнес-модель құру мүмкіндігі маңызды.

Полатовтың бүтінгі жұмысы да осы ұстанымға негізделген. Ол SHAI жобасы арқылы корпоративтік AI-агенттерді бизнес процестеріне енгізумен айналысады. Мақсаты айқын: жаңа жасанды интеллект моделін жасап, әлемдегі технологиялық алпауыттармен жарысу емес, керісінше, дайын технологияларды нақты компаниялардың жұмысына бейімдеп, одан тұрақты пайда табу.

Оның айтуынша, қазір жасанды интеллектке қызығушылық өте жоғары. Бірақ бизнес үшін «бізде AI бар» деген сөздің өзі жеткіліксіз. Кәсіпкерлік орта үшін маңыздысы – сол технология компанияға нақты қандай пайда әкелетіні. Сондықтан стартаптың құндылығы оның технологиялық ерекшелігінен бұрын, клиенттің мәселесін қаншалықты тиімді шеше алатынымен анықталады.

Мысалы, корпоративтік AI қарапайым чат-боттан өзгеше. Ірі компанияларда ондаған мың ішкі құжат, келісімшарт, қаржылық есеп, техникалық материал мен ішкі регламент болады. AI-агент осы ақпаратқа рұқсат деңгейіне сәйкес қол жеткізіп, қажетті құжатты тауып, нақты сураққа жауап бере алады. Мұнда жасанды интеллектің өзімен қатар деректер қауіпсіздігі, жүйелерді интерпретациялау, рұқсат деңгейлері мен бизнес-логика да маңызды.

Мұндай шешімдердің экономикалық тиімділігі де нақты есеппен өлшенеді. Полатов компанияның AI-ға жай ғана «чат» үшін ақша төлемейтінін айтады. Клиент белгілі бір процестегі қателікті, уақытты немесе қол еңбегін азайтатын шешім үшін төлейді. Мәселен, қандай да бір процесс компанияға

Осы тәжірибеден кейін оның технологияға деген көзқарасы өзгерді. Бұрын инженер үшін «қандай технология жасай аламыз?» деген сурақ бірінші орында тұрса, кейін «клиенттің қандай мәселесін шешеміз?», «оның экономикалық әсері қандай?» және «клиент бұл шешім үшін ақы төлеуге дайын ба?» деген мәселелер толғандырған. Полатовтың пайымынша, мықты технология жасау мен жүйелі бизнес құру – екі бөлек міндет.

жылына 100 миллион тенге шығын әкелсе, технология сол шығынды 30 миллион теңгеге дейін қысқартқан жағдайда, оның экономикалық мәні айқын болады.

Осы тұрғыдан алғанда, технологиялық стартаптың инвестициялық тартымдылығы да айқындала түседі. Инвестор үшін ғылыми идеяның әдемілігінен бұрын оның қандай мәселені шешетіні, нарықтағы қажеттілігі және экономикалық қайтарымы маңызды.

Қазақстан үшін мұның тағы бір маңызды қыры бар. Жергілікті стартаптар әлемдік

технологиялық компаниялармен міндетті түрде бір алаңда бәсекелесуі шарт емес. Полатовтың пікірінше, Қазақстанның компаниялардың артықшылығы жергілікті контексті жақсы түсінуде болуы мүмкін. Мұнда қазақ және орыс тіліндегі құжаттар, Қазақстан заңнамасы, деректерді сақтау талаптары, компаниялардың ішкі жүйелері мен жергілікті бизнес процестері ескеріледі.

Бұл фактор технологиялық кәсіпкерлік үшін жаңа мүмкіндік қалыптастырады. Әлемдік компаниялар әмбебап өнім жасауға ұмтылса, жергілікті стартап нақты бір елдің немесе белгілі бір саланың ерекшелігіне бейімделген шешім ұсына алады. Яғни, Қазақстанда технологиялық өнім жасау үшін міндетті түрде әлемдік алпауыттардың тікелей көшірмесін жасау қажет емес. Нақты жергілікті мәселені шешетін өнімнің өзі нарыққа шығатын жобаға айналуы мүмкін.

Полатовтың жеке тәжірибесі де осының бір мысалы. Бір жағынан, оның алғашқы стартапы инвестиция тартып, кейін жабылды. Екінші жағынан, сол жоба кәсіпкерге технологияны бизнес қажеттілігінен бөлек қарастыруға болмайтынын көрсетті. Енді ол жаңа жобасында алдымен

клиенттің мәселесін анықтап, оның экономикалық әсерін есептеп, содан кейін ғана технологиялық шешім ұсынуға мән береді.

Бұл жерде ғылым мен кәсіпкерліктің түйісетін тұсы да бар. Университетте алған математикалық және инженерлік білім тек зертханада немесе академиялық ортада қалмай, нақты өнімге айналуы мүмкін. Ал технологиялық өнім өз кезегінде инвестиция тартуға жол ашады. Ол үшін ғылыми немесе инженерлік идеяны нарықтың талабымен ұштастырып, тұтынушыға нақты құндылық ұсыну қажет.

Стартаптың өсуі тек жаңа технология жасаумен шектелмейді. Ол үшін инженер, зерттеуші, бизнес маманы, инвестор және клиент арасындағы байланыс қажет. Полатовтың Oraculus-тен кейінгі тәжірибесі де технологиялық кәсіпкерлікте нарықты түсінудің қаншалықты маңызды екенін көрсетеді.

Жасанды интеллектің дамуы бұл процесті одан әрі жеделдетуі мүмкін. Полатов алдағы 3-5 жылда барлық мамандықтарға сураныс бірден азаймайды деп есептейді. Оның пайымынша, алдымен мамандықтардың ішіндегі жекелеген міндеттер автоматтандырылады. Заңгер, аналитик немесе бағдарламашы өз жұмысын жалғастыра береді, бірақ құжаттарды іздеу, ақпарат жинау немесе кодтың бір бөлігін дайындау сияқты қайталанатын міндеттердің сипаты өзгереді. Сондықтан ол болашақ мамандарға фундаменталды біліммен қатар сыни ойлау және AI құралдарымен жұмыс істей білу қабілеті қажет.

Технологиялық өзгерістердің ауқымы артқан сайын Қазақстан үшін де ғылым мен инновацияны экономиканың нақты секторымен байланыстыру маңызды бола түседі. Стартаптар осы байланысты жүзеге асыратын тетіктердің бірі бола алады. Ғылыми идея жаңа өнімге, өнім нақты қызметке, ал суранысқа ие қызмет инвестициялық жобаға айналуы керек.

Сондықтан технологиялық кәсіпкерліктің басты мәселесі тек «жаңа нәрсе ойлап табу» емес. Ең маңыздысы – сол жаңалықтың кімге қажет екенін, қандай мәселені шешетінін және одан қандай экономикалық нәтиже шығатынын анықтау.

Әлібек Полатовтың тәжірибесі осы жолдың бірқатар маңызды қырын айтты: инвестиция тарту жобаның соңғы нәтижесін білдірмейді, технологияның күрделілігі оның нарықтағы құндылығына автоматты түрде кепілдік бермейді, ал жергілікті ерекшелікті жақсы білетін стартаптар әлемдік технологияларды пайдалана отырып, өз нарығынан орын таба алады.

Қазақстанда ғылым мен технологияға негізделген жаңа жобалар үшін мүмкіндік дәл осы тұстан ашылады. Ғылыми білімді, инженерлік қабілетті және нарықтағы нақты суранысты бір арнаға тоғыстырған стартап қана технологияны экономикалық құндылыққа айналдыра алады.

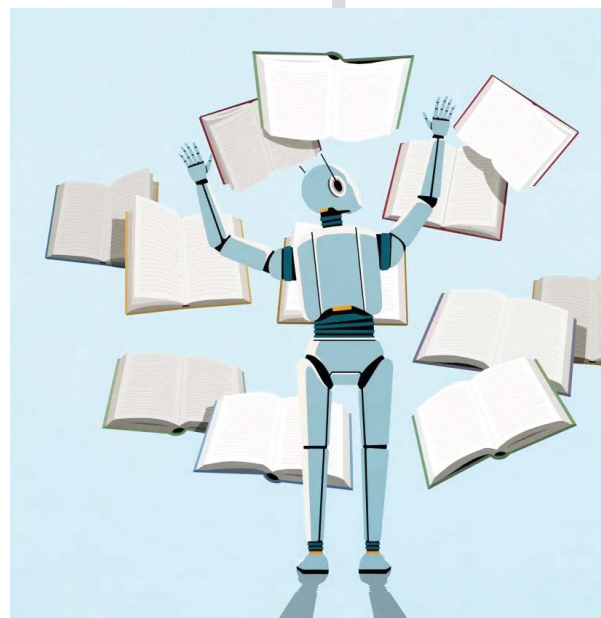
«Ало, бұл – менмін!»

АҚШ-ТАҒЫ INSTINCT СТАРТАПЫ КҮНДЕЛІКТІ ШАРУАЛАРДЫ ӨЗІ ОРЫНДАЙТЫН ЖЕКЕ AI-АГЕНТТІ ДАМУЫТЫП ЖАТЫР. КОМПАНИЯ 2026 ЖЫЛҒЫ ҚЫРКҮЙЕКТЕ 1 МЛРД ДОЛЛАР ИНВЕСТИЦИЯ ТАРТЫП, ҚҰНЫ 10 МЛРД ДОЛЛАРҒА ЖЕТТІ.

Instinct-тің басты ерекшелігі – ол пайдаланушыға кеңес беріп қоймай, нақты әрекет жасай алады. AI-агент сапарды жоспарлап, билет пен қонақүй іздейді, ресторанды бронь жасайды, азық-түлікке тапсырыс береді және жазылымдарды басқаруға көмектеседі. Онлайн брондау мүмкіндігі жоқ жағдайда агент мекемеге телефон соғып, қажетті шаруаны өзі атқара алады. Компанияның мәліметінше, агенттің жеке телефоны мен компьютері бар және ол цифрлық сервистерді адам секілді пайдалануға бейімделген. Сондай-ақ Instinct-ке жеке электронды пошта берілген: пайдаланушы тапсырыс туралы хатты агентке жіберіп, тауарды қайтару немесе қолдау қызметімен байланысу сияқты жұмыстарды атқара алады.

Instinct төлем мен аккаунттарды басқару мүмкіндіктерін де дамытып жатыр. Осы арқылы AI кеңес беретін чаттан адамның атынан сатып алу, брондау және басқа операцияларды орындайтын цифрлық көмекшіге айналмақ.

Стартап 2026 жылғы тамызда invite-only режимінде іске қосылды. Қыркүйектің соңында Sequoia Capital, Benchmark және Coatue қатысқан Series C раундында 1 млрд доллар тартып, компанияның құны 10 млрд долларға жетті. Бұл жеке AI-агенттер нарығына инвесторлардың қызығушылығы күрт артқанын көрсетеді. Дегенмен автономды AI-агенттердің дамуы қауіпсіздік пен қауіпсіздік мәселесін де алға шығарады. Агент пайдаланушының электронды поштасына, аккаунттарына және төлем құралдарына қол жеткізген сайын, қате әрекет пен жеке деректерді қорғау тәуекелі артады. Сондықтан келесі AI жарысы тек «қай модель ақылды?» деген сурақпен шектелмей, «адам өзінің цифрлық өмірін қай агентке сеніп тапсырады?» деген мәселеге тірелуі мүмкін.

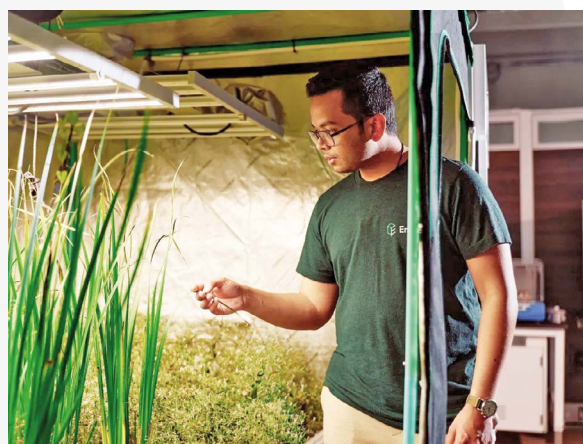

АҚШ-ТАҒЫ Enveda биотехнологиялық стартапы жасанды интеллект арқылы өсімдіктер, микроорганизмдер және адам ағзасындағы молекулаларды зерттеп, жаңа дәрі кандидаттарын анықтайды.

Enveda 311 млн доллар ИНВЕСТИЦИЯ ТАРТТЫ

2026 жылғы қыркүйекте компания 311 млн доллар инвестиция тартып, құны 2 млрд долларға жетті. Enveda-ның идеясы – дәріні тек зертханада жаңадан синтездеу емес, табиғат миллиардтаған жыл бойы қалыптастырған химиялық молекулалардың арасынан емдік әлеуеті барларын табу. Компанияның PRISM атты AI-модель масс-спектрометрия деректері арқылы табиғи молекулалардың құрылымын болжауға, олардың ықтимал қызметін анықтауға және дәрі жасауға перспективалы нұсқаларды іріктеуге көмектеседі. 2019 жылы құрылған Enveda осы тәсіл арқылы 17 дәрі әзірлегенін хабарлады. Қазір олардың бірнешеуі пациенттер арасында клиникалық сынақтарға өткен.

Соның бірі – ENV-308. Компания оны жаттығудан кейін ағзада пайда болатын табиғи молекуланың биологиясына сүйеніп жасаған. Препарат GLP-1 дәрілерін тоқтатқаннан кейін салмақты сақтауға көмектесе ала ма деген бағытта зерттеліп жатыр. Ал ENV-6946 ішектің қабыну ауруларына арналған.

Әлімхан Қасымов АҚШ-ТЫҢ БИЛЕТ НАРЫҒЫН ТАЛДАЙТЫН СЕРВИС ӘЗІРЛЕДІ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СТАРТАПШЫ ӘЛІМХАН ҚАСЫМОВ АҚШ-ТАҒЫ БИЛЕТ НАРЫҒЫН ТАЛДАУҒА АРНАЛҒАН ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ СЕРВИС ӘЗІРЛЕДІ. ЖОБА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАРТАП ОРТАСЫНДА НАЗАРҒА ІЛІП, PERPLEXITY ҰЙЫМДАСТЫРҒАН BILLION DOLLAR BUILD БАҒДАРЛАМАСЫНДА КӨЗГЕ ТҮСТІ.

Әлімхан Қасымовтың жобасы АҚШ-тағы билет нарығындағы деректерді талдауға бағытталған. Сервис концерттер, спорттық жарыстар және басқа да іс-шараларға сатылатын билеттер туралы ақпаратты өңдеп, нарықтағы сураныс пен баға өзгерістерін түсінуге көмектеседі.

Мұндай технологияның қажеттілігі АҚШ-тағы билет нарығының ерекшелігімен байланысты. Танымал концерт немесе спорттық іс-шараның билеттері алғашқы сатылымнан кейін қайта сату платформаларына түсіп, олардың бағасы суранысқа қарай бірнеше рет өзгеруі мүмкін. Нәтижесінде, билет те кәдімгі биржа секілді бағаланатын активке айналады.

Қазақстандық кәсіпкер осы нарықтағы үлкен көлемдегі ақпаратты технология көмегімен жүйелеуге назар аударған. Оның сервисі пайдаланушыға әртүрлі іс-шаралар мен билеттер туралы деректерді салыстырып, нарықтағы өзгерістерді бақылауға мүмкіндік беретін аналитикалық құрал ретінде дамытылуда.

Жобаның халықаралық деңгейде танылуына Perplexity ұйымдастырған Billion Dollar Build стартап бағдарламасы ықпал етті. Бағдарлама жаңа технологиялық өнімдер жасап жатқан кәсіпкерлерді анықтап, перспективалы жобаларды инвесторлар және технологиялық индустрия өкілдерімен байланыстыруға көмектеседі.

Қасымовтың жобасының ерекшелігі – Қазақстан нарығымен шектелмей, бірден АҚШ секілді үлкен әрі бәсекесі жоғары нарықтағы нақты проблеманы шешуге ұмтылды. Бұл кейінгі жылдары қазақстандық стартаптар арасында байқалып келе жатқан жаңа тенденциямен де үндеседі. Бұрын технологиялық жобалардың басым бөлігі алдымен жергілікті нарыққа өнім жасап, кейін халықаралық экспансия туралы ойласа, жаңа буын кәсіпкерлерінің бір бөлігі өнімді алғашқы күннен-ақ жаһандық аудиторияға бағыттап отыр.

Әлімхан Қасымовтың жобасы әзірге даму кезеңіндегі стартаптардың бірі. Сондықтан оның болашақтағы коммерциялық нәтижесін алдағы уақыт анықтайды.

ҚОНАЕВТАҒЫ ҚАЗАҚ-ДАТ ДИАЛОГЫ: жаңа мүмкіндіктерге жол ашқан форум

ҚАЗАҚСТАН МЕН ДАНИЯ АРАСЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫС ЖАҢА БЕЛЕСКЕ КӨТЕРІМЕК. ҚОНАЕВТА ӨТКЕН БИЗНЕС ФОРУМДА ИНВЕСТИЦИЯ, ӨНДІРІС, АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ, «ЖАСЫЛ» ТЕХНОЛОГИЯ, СУ РЕСУРСТАРЫ, КӨЛІК-ЛОГИСТИКА ЖӘНЕ ЦИФРАНДЫРУ СЕКІЛДІ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАР СӨЗ БОЛДЫ. ЕКІ ЕЛДІҢ ІСКЕР ТОПТАРЫ ҮШІН БҮЛ КЕЗДЕСУ НАҚТЫ ЖОБАЛАРҒА БАСТАЙТЫН ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР АЛАҒЫНА АЙНАЛДЫ.

Форумға Қазақстан мен Данияның мемлекеттік органдары, даму институттары мен кәсіпкерлері бас қосып, екі елдің экономикалық қарым-қатынасын жаңа мазмұнмен толықтыру мәселелерін талқылады. Форум Данияның Сыртқы істер министрі Ларс Лёкке Расмуссенің Қазақстанға ресми сапары аясында ұйымдастырылды. Кездесуге екі елден 70-тен астам мемлекеттік орган, даму институты және бизнес өкілі қатысты. Бұл сапардың дипломатиялық салмағы да бар. Ларс Лёкке Расмуссен – 2009 жылдан бері Қазақстанға келген Данияның алғашқы Сыртқы істер министрі. Ал келер жылы Қазақстан мен Дания арасындағы дипломатиялық қатынастардың орнағанына 35 жыл толады. Демек, Қонаевтағы басқосу екі ел арасындағы бұрыннан қалыптасқан байланыстарды жаңа деңгейге шығаруға бағытталған маңызды қадамдардың бірі деуге негіз бар.

ЕКІ ЕЛДІҢ ЭКОНОМИКАСЫ ТОҒЫСҚАН ТҮС

Қазақстан мен Дания арасындағы экономикалық байланыс кейінгі жылдары біртіндеп кеңейіп келеді. Ресми мәлімет бойынша, 2005 жылдан бері Данияның Қазақстан экономикасына салған инвестициясы шамамен 400 миллион долларға жеткен. Қазақстан нарығында Carlsberg, FLSmidth, Novo Nordisk, Danfoss, Maersk секілді белгілі дат компаниялары жұмыс істейді. 2025 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан мен Дания арасындағы тауар айналымы 163,6 миллион доллар болды. Оның 40,7 миллион доллары Қазақстан экспортына, 122,9 миллион доллары импортқа тиесілі. Ал 2026 жылдың қаңтар-шілде айларындағы өзара сауда көлемі 87,7 миллион долларды құраған. Бұл көрсеткіштер жаман нәтиже емес. Бірақ екі елдің экономикалық әлеуетін ескерсек, өзара сауда мен инвестиция көлемін ұлғайтуға мүмкіндік бар екені анық. Сондықтан бұрынғы байланысты сақтай отырып, оның мазмұнын өзгерту

маңызды. Яғни, дайын өнім саудасынан технологиялық серіктестікке, жеке инвестициядан бірлескен өндіріске, тауар алмасудан ұзақмерзімді жобаларға көшу. Қонаевтағы форумның күн тәртібі де осыны аңғартты.

БОРАЛДАЙДАҒЫ ӨНДІРІС – НАҚТЫ НӘТИЖЕНІҢ КӨРІНІСІ

Даниялық делегацияның Қазақстанға сапары қарсаңында Алматы облысында маңызды өндірістік жоба іске қосылды. Боралдайда Carlsberg Kazakhstan компаниясының жаңа алкогольсіз сусындар өндіретін кешені ашылды. Жобаға 344 миллион доллар инвестиция салынған. Кәсіпорынның өндірістік қуаты жылына 1 миллиард литрге дейін жетеді. Жаңа өндірісте 230-дан астам жұмыс орны құрылмақ. Бұл – Қазақстан мен Дания арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың экономикалық байланысты нығайта бастағаны

ның көрінісі. Алматы облысында іске қосылған жаңа кәсіпорынның өңір үшін маңызы зор. Жобаның тағы бір ерекшелігі – жергілікті қамтуды арттыру мүмкіндігі. Өндіріс айналасында шикізат жеткізушілерінен бастап тасымалдау, қызмет көрсету және басқа да қосалқы салаларға жергілікті кәсіпкерлер атсалысады. Яғни, инвестициялық жоба өз айналасына бірнеше шағын және орта бизнесті топтастыратын экономикалық тізбек қалыптастыра алады.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Қазақстан мен Дания арасындағы ынтымақтастықтың тамыры ауыл шаруашылығына да барып тіреледі. 2011-2025 жылдары Қазақстан Даниядан 10 мыңнан астам асыл тұқымды ірі қара мал импорттаған.

Бұл – екі елдің аграрлық саладағы байланысының бір көрінісі. Алайда ендігі кезеңде мәселе тек асыл тұқымды мал әкелумен шектелмеуге тиіс. Қазақстан үшін маңыздысы – Данияның ауыл шаруашылығындағы тәжірибесін, технологиясын және өндірістік мәдениетін ел ішінде қолдану. Бұған мал шаруашылығы, генетика, сүт өндірісі, жем-шөп дайындау, өңдеу өнеркәсібі және цифрлық технологиялар жатады. Мәселен, Қазақстанда сүт өндірісін дамыту үшін асыл тұқымды малдың өзі жеткіліксіз. Оның жанында ветеринарлық қызмет, жем-шөп базасы, заманауи

Әсіресе, су мәселесі қазір экономикалық қана емес, стратегиялық мәселеге айналып отыр. Ауыл шаруашылығында суды тиімді пайдалану, қалалардағы су инфрақұрылымын жаңарту, өндірістегі су шығынын азайту – технологиялық шешімді қажет ететін бағыттар. Сол себепті Данияның су үнемдеу технологиялары мен басқару тәжірибесін Қазақстанда пайдалану екі ел арасындағы ынтымақтастықтың перспективалы бағыттарының бірі болуы мүмкін. Энергетика саласында да осындай мүмкіндік бар. Қазақстан жаңартылатын энергия көздерін дамытуға, өндірістің энергия тиімділігін арттыруға және жаңа технологияларды енгізуге ұмтылып отыр. Ал Дания бұл бағыттарда жинақтаған тәжірибесімен бөлісе алады. Бұл жерде ең бастысы – дайын технологияны сатып алумен шектелмей, оны

Қазақстан экономикасына бейімдеу және жерілікті мамандардың біліктілігін арттыру.

ОРТА ДӘЛІЗ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Қазақ-дат ынтымақтастығының тағы бір маңызды бағыты – көлік және логистика. Қазақстан үшін бұл сала ерекше маңызға ие. Өйткені еліміздің географиялық орналасуы Еуропа мен Азия арасындағы сауда жолдарының дамуына мүмкіндік береді. Кейінгі жылдары осы тұрғыдан Транскаспий халықаралық көлік бағытына, яғни Орта дәлізге деген қызығушылық артып келеді. Қазақстан арқылы Қытайдан Каспий теңізіне, одан әрі Кавказ бен Еуропаға шығатын жүк бағыттарының дамуы еліміздің транзиттік әлеуетін күшейте алады. Данияның әлемдік логистикадағы тәжірибесі бұл жерде Қазақстан үшін маңызды серіктестік мүмкіндігін туғызады. 30 қыркүйекте Алматыда Maersk компаниясы, «Қазақстан темір жолы» және казакстандық әлеуетті серіктестердің қатысуымен арнайы дөңгелек үстелдің өтуі де осы бағыттағы байланыстың күшейіп келе жатқанын көрсетті.

Қазақстан тек транзиттік жүк көлемін көбейтуге тырысып отырған жоқ. Логистикалық қызметтердің сапасын көтеру, контейнерлік тасымалды дамыту, цифрлық бақылау жүйелерін енгізу және халықаралық логистикалық тізбектерге тереңірек ену де маңызды. Бұл бағытта дат компанияларының тәжірибесі қажет.

ҚОНАЕВТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Форумның дәл Қонаев қаласында өтуінің де өзіндік мәні бар. Алматы облысы – халқы тығыз орналасқан, өндірістік және ауыл шаруашылығы әлеуеті жоғары, маңызды көлік жолдары тоғысатын өңірлердің бірі. Сонымен бірге Қонаевтың жаңа облыс орталығы ретінде қалыптасуы қаланың экономикалық және іскерлік рөлін арттыруға мүмкіндік береді. Қала мен облыстың инвестициялық әлеуетін халықаралық деңгейде көрсету үшін осындай форумдардың маңызы зор. Боралдайдағы жаңа өндіріс пен Қонаевтағы бизнес кездесудің бір күнге тоғысуы да символдық мәнге ие.

ЕКІ ЕЛГЕ ДЕ ҚАЖЕТ СЕРІКТЕСТІК

Қазақстан үшін Даниямен ынтымақтастықтың мәні – Еуропаның технологиялық және инновациялық тәжірибесіне қол жеткізу мүмкіндігі. Дания үшін Қазақстан – Орталық Азиядағы ірі нарық, табиғи ресурстарға бай мемлекет, сондай-ақ Еуропа мен Азия арасындағы маңызды көлік дәліздерінің бірі. Екі елдің мүдделері осы тұста тоғысады. Қазақстан өзінің географиялық орналасуын, нарығын және өндірістік әлеуетін ұсынады. Дания технологиясын, капиталын, басқару тәжірибесін және халықаралық бизнес байланыстарын ұсына алады. Егер осы мүмкіндіктер нақты жобаларға айналаса, екіжақты экономикалық байланыстың жаңа кезеңі басталады. Қонаевта өткен форумның басты маңызы да осында.

Ахмет ӨМІРЗАҚ

АҚТӨБЕ ҚАМБАЛАРЫ АСТЫҚҚА ТОЛДЫ

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДА БИЫЛ ДӘНДІ ДАҚЫЛДАРДЫҢ ӨНІМДІЛІГІ 2025 ЖЫЛМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА 34 ПАЙЫЗҒА КӨП. ҚАЗІР ӨНІРДЕ ЕГІН ЖИНАУ НАУҚАНЫҢЫҢ 92,6 ПАЙЫЗЫ АЯҚТАЛЫП, 402,7 МЫҢ ГЕКТАРДАН 562 ТОННА АСТЫҚ ЖИНАЛДЫ. ОРТАША ӨНІМДІЛІК ГЕКТАРЫНА 14,2 ЦЕНТНЕРДІ ҚҰРАДЫ. БЫЛТЫР БҮЛ КӨРСЕТКІШ 10,6 ЦЕНТНЕР БОЛҒАН.

Биыл Ақтөбе облысында 435 мың гектарға дәнді, 84 мың гектарға майлы дақылдар, 6 мың гектарға картоп пен көкөніс-бақша дақылдары егілді. Дәнді дақылдарды жинау ауа райы қолайлы болса шамамен бір аптада аяқталуы тиіс. Өнімділік бойынша Хромтау (19,3 центнер), Мәртөк (15,9 центнер) және Қарғалы (15,3 центнер) аудандары тәуір көрсеткішке ие. Ал Әйтеке би ауданында өнімділік 6,8 центнерден аспаған. Мұны аудан шаруалары шілде-тамыз айларындағы жауын-шашынның аздығы мен аптаптан көріп отыр. Егін жинау науқанына мемлекеттік қолдау да ықпал етуде. Ақтөбе әкімдігінің мәліметінше, биыл «Кең дала-2» бағдарламасы аясында шаруаларға 8 млрд теңге жеңілдетілген несиесі берілді. Оның 3,2 млрд теңгесі «Ақтөбе» ӘКК қаржыландырған. Сонымен қатар өсімдік шаруашылығын субсидиялауға 2,1 млрд теңге бөлініп, оның 1,6 млрд теңгесі төленді. Ақтөбенің ауыл шаруашылығы жаласындағы техника паркі де жиі жаңартылады. Жыл басынан бері шаруашылықтар 13,7 млрд теңгеге 843 техника сатып алған. Оның ішінде 338 трактор, 30 комбайн мен 457

басқа техника түрлері бар. «ҚазАгро-Каржы» арқылы 11,6 млрд теңгеге 704 техника лизингке алынған. Күзгі дала жұмысына 8 мың тонна дизель отыны бөлінді. Қыркүйек айында шаруалар дизельдің әр литрі 284 теңгеден белгіленген. Бұл нарықтағы орташа бағадан шамамен 15 пайызға арзан. Өңірде жиналған астықты сақтауға да мүмкіндік мол. Ақтөбе әкімдігі облыс аумағындағы астық сақтайтын қамбалардың жалпы сыйымдылығы –710 мың тонна екенін айтады. Қазір элеваторларда 136,3 мың тонна астық сақтаулы. Қамбаға алқаптардан жеткізілген бидайдың 75 пайызы 3-сорт, 22 пайызы 4-сортқа жатады. Қамбаға құйылған арпаның бөрі 2-сорт деп бағаланып отыр. Майлы дақылдардың 32 пайызы жиналып, 22,7 мың тонна өнім алынды. Картоптан 42,1 мың тонна көкөністен 33,2 мың тонна өнім жиналды. Ендігі міндет – қалған өнімді ысырап қылмай жинап, қамбаға құю және келесі маусымға дайындықты бастау.

Жанна КӨПЖАНОВА, Ақтөбе

ҚЫРКҮЙЕКТЕ АЙЛЫҚ ИНФЛЯЦИЯ 0,6 ПАЙЫЗДЫ ҚҰРАДЫ

2026 ЖЫЛҒЫ ҚЫРКҮЙЕКТЕ АЙЛЫҚ ИНФЛЯЦИЯ ТАМЫЗ АЙЫНДАҒЫ ДЕҢГЕЙДЕ САҚТАЛЫП, 0,6 ПАЙЫЗДЫ ҚҰРАДЫ, ДЕП ХАБАРЛАЙДЫ ҰЛТТЫҚ СТАТИСТИКА БЮРОСЫ.

Бюро мәліметтеріне қарағанда, ай ішінде көкөністер мен азық-түлік өнімдерінің жекелеген түрлерінің бағасы төмендеді. Атап айтқанда, пияздың бағасы 20,7%, лимон – 13,9%, сәбіз – 13,6%, картоп – 13,4%, баклажан – 11,2%, қырыққабат – 10,1%, тәтті бұрыш – 6,5%, алма – 5,3%, алмұрт – 2,4%, сарымсақ – 1,3%, банан – 0,7% төмендеді. Сондай-ақ балалар тағамына арналған ботқалардың бағасы 6,1% және құмшекердің бағасы 1,3% төмендеді. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың ішінде қол кремнің бағасы 6,9%, балалар жаялықтары – 6,6%, теледидар – 5,6%, ыдыс жуатын машиналар мен қысқа толқынды пештер – 1,8%, душка арналған гель – 1,4% арзандады. 2026 жылғы қыркүйекте жылдық мәндегі инфляция 9,3% құрады (2026 жылғы тамызда – 9,8%). Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың бағасы 11,0%, ақилы қызметтер – 8,9%, азық-түлік тауарлары – 8,5% өсті. 2025 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда жеміс-көкөніс өнімдерінің жекелеген түрлерінің бағасының төмендеуі жалғасты. Атап айтқанда, алманың бағасы 11,1%, лимон – 8,3%, қызылша – 6,9%, қырыққабат – 6,1%, банан – 5,6%, тәтті бұрыш – 3,9% төмендеді. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың ішінде 2025 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда автомобильдердің бағасы 11,3%, электр жылытқыштар – 9,1%, кондиционерлер – 8,7%, электр еттартқыштар – 5,6%, балалар конструкторлары – 2,6%, медициналық маскалар – 1,7% арзандады.

ДАҢҚТЫ ӘНШІ
ДИМАШ ҚУДАЙБЕРГЕНДІ
ӘЛЕМНІҢ КӨПТЕГЕН ЕЛІНДЕ
ЖАҚСЫ ТАНИДЫ. ЖҮЗДЕН АСТАМ
МЕМЛЕКЕТТЕ 200-ДЕН АСТАМ ФАН-КЛУБЫ
БАР. ОЛАР ДИМАШПЕН КЕЗДЕСУТЕ АСЫҚ,
ЖЕР-ЖЕРДЕ ӨТКЕН КОНЦЕРТТЕРІНЕ МІНДЕТТІ
ТҮРДЕ БАРЫП, ОНЫ ҚОЛДАУҒА ТЫРЫСАДЫ.
СОСЫН СҮЙІКТІ ӘНШІСІНЕ СЫЙЛЫҚ УСЫНАДЫ.
СОНЫҢ ДЕНІ – МУЗЫКАЛЫҚ АСПАПТАР. АЛ
СОЛ АСПАПТАР ҚАЙДА САҚТАЛЫП ЖАТЫР?
ӘНШІНІҢ АНАСЫ, ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК
СҢІРГЕН ҚАЙРАТКЕРІ СВЕТЛАНА
АЙТБАЕВАМЕН ОСЫ МӘСЕЛЕ
ТӨңРЕГІНДЕ СӨЙЛЕСКЕН
ЕДІК.

– Светлана Ермекқызы, музыкалық аспаптар сыйлау дәстүрі қай кезде басталды?

– 2019 жылы Наурыз мейрамында Мәскеудегі Кремль сарайында Димаштың жеке концерті өтті. Әу баста бір күнге жоспарланған концертке адам сыймай, екі күн қатарынан қойылды. Сол концертке келген Беларусь және ресейлік жанкүйерлер Димашқа гусли сыйлады. Ол «Тажная Музыкальная Артель» халықтық музыкалық аспаптар шеберханасында жасалған.

Міне, осыдан кейін жер-жерде музыкалық аспап сыйлау дәстүрге айналды. Қай жерге барсақ та, бізге музыкалық аспап сыйлайды. Кейде арнайы беріп жібереді.

– Оларды қайда әкеліп қоясыздар?

– Әрине, әр сыйлықтың артында жүздеген, мыңдаған көрерменнің, тіпті бір ұлттың немесе бүтіндей бір елдің көңілі жатыр. Сондықтан біз әрбір дүниеге ерекше құрметпен қараймыз. Сыйлықты алған соң оны елге жеткізу бар. Үшпакта сынып қалмауы жағына мән береміз. Өйткені музыкалық аспап дегеніңіз өте нәзік дүние ғой. Қашан үйге жеткенше, мазамыз кетеді. Басында үйде сақтап келдік. Бірақ сыйлық көбейген сайын үй тарлық ете бастады. Сосын «Дайидау» мейрамханасына жөндеу жұмыстары жүргізілгенде мен Қанатқа оның қабырғаларын музыкалық аспаптарға арнап жасақтау туралы өтініш жасадым. Сыртын әйнекпен қоршап, сонда қойдық. Келген меймандар тамашалайды, әсіресе, шетелдіктер әр аспаптың жанынан шықпай қояды.

– Көрмеге де қойылды ғой?

– Иә, әуелі Ұлттық музейде қойылды. 1 ай бойы келушілер қатары көп болды. Сосын Ақтөбеде көрме ұйымдастырылды. Онда 1 айға деп жоспарлап едік. Бірақ жұртшылықтың сұрауымен 4 айға созылды. – Алматыда Ықылас атындағы халық музыкалық аспаптар музейінде де қойылғанынан хабардармыз.

– Иә, бұл бір мемлекет және қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібеков ашқан ғажап музей ғой. Дәл ондай музей Қазақстанда жоқ. Әлемде үздік бестікке кіреді екен. Қазір оны Жәнібековтің ұлы Бауыржан Өзбекәліұлы басқарып отыр. Сол кісі бірде хабарласып, Абайдың, Махамбеттің домбыралары өздерінде сақталып тұрғанын айтып, Димаштың да бір домбырасын сұрады. Содан әңгімелесіп қалып, әлемнің әр түпкірінен сыйланған сыйлықтар жөнінде айтып ем, Бауыржан Өзбекәліұлы елең ете қалды. 1 айға көрме өткізу жөнінде ұсыныс айтты. Мен Ақтөбеде болған жайтты баяндап, бір ай азық етеді-ау деп едім, солай болып шықты. Мұнда да көрме 4 айға созылды. Ұлттық консерваторияның студенттері, Қазақстандағы барлық ұлттық аспап жасайтын шеберлер, шетелдік туристер барыпты.

Әлі де келушілер болар ма еді, өкінішке қарай, 4 айдан әрі қарай созуға олардың да мүмкіндігі болған жоқ. Өйткені музейдің өзінде 1,5 мың аспап бар. Бір мезгілде оның 400-ін ғана көрсете алады.

– Ал сіздерде қанша аспап бар?

– Расын айтсақ, біз соның нақты санын білмейтінбіз. Бауыржан Өзбекәліұлы бізден сұрағанда 70-тен астам деп едім, ол кісі екі маманын жіберіп, санап келіп қалғанда шетелде сыйланған, өз елімізде сыйланған дүниелерді қосқанда, ұзын-саны 85 аспап болып шықты.

– Ықылас атындағы халық музыкалық аспаптар музейінің көп көмегі тиген екен ғой?

– Айтпаңыз, бұл жерден біз көп дүниені біліп шықтық. Өйткені мұндағы әрбір маман көне жәдігердің қадірін біледі. Соған маманданған. Жалпы, музыкалық аспаптарды үйде сақтау деген мүлде дұрыс емес-тігіне көзіміз жетті. Мысалы, мүлде қозғалмадық дегеннің өзінде үшеуіне зиян келгені анықталды. Ықылас атындағы халық музыкалық аспаптар музейінің «Шертер» компаниясымен өзара келісімшарты бар екен, бізге соның аясында жөндеп берді.

Мұның сыртында музей қызметкерлері біздің басқа да жоғымызды түгендеді. Бізге,

Светлана
АЙТБАЕВА:

Димашқа

Әлемнің әр түпкірінде сыйланған қанды аспаптар біздің отбасының ғана емес, келлі Қазақстанның ортақ иілігі болса құба-құп. Оны кез келген адам, әсіресе, жас ұрпақ көруі керек. Сонда олар да алға ұмтылар еді. Ал екінші бірі мейрамханаға келе бермейді ғой. Бұл – бір. Екіншіден, егер, арнаулы музей жасақталса, оған елімізге келген туристер де ағылар еді. Оның шешімін қалай табуды ойланп жүрміз. Нақты ұсыныстар болса қарастырып көруге әзірміз.

әдетте, мұндай сыйлықтар концерттің алдындағы немесе соңындағы жанкүйерлердің басқосуында беріледі ғой. Оны тізімдеп, қай жерде алғанымызды, кім бергенін, ол аспаптың қандай қасиеті бар екенін жазып алуға үлгермей жатамыз. Өйткені уақыт тапшы. Сосын біз музей маманы емеспіз ғой. Бірақ, әйтсеуір, біздің үйдің әр адамы музыкалық аспапқа құрметпен қарайды, сосын оны қалайда үйге жеткіземіз. Ықылас музейінің мамандары біздің баспасөз қызметінің мамандарымен бірлесе отырып, әлемнің әр түпкіріне хабарласып, әрбір аспаптың қайдан, қай кезде берілгенін анықтап тізім жасады. Қазір ол біздің базанда тұр. Яғни, бәрі ретке келтірілді. Сол үшін де музей қызметкерлеріне алғыс айтамыз.

– Жақсы болған екен, әйтпесе, мына аспаптар туралы дерек жинау да оңай емес қой.

– Иә, маманның аты маман. Әр аспаптың тарихы, оның қалай қолданылатыны туралы дерек жинап, базаға түсіріп берді. Бізде үндінің ситары мен дхолақы, малайдың сапесі, грек пен болгарға ортақ тамбура, венгриялық дөңгелекті лирасы, Колумбияның анд бандоласы, Лиссабон гитарасы,

Перудің чарангосы, Бразилияның виола-кайпирасы, Чилидің питарроны, чехтардың арфалы гитарасы, украинның кобзасы, түркілік кабак кеманесі мен кеменчесі, тувалықтардың ипигі, саханың крымпаасы, Италия, Испания, Франция және Балқан елдерінің халық музыкасы мен би мәдениетінде кең таралған тамбурина, итальянның окаринысы, испанның кастаньеті, словактың фуярасы, Латын Америкасы музыкасында кең таралған Бразилияның пандейруы, Швейцарияда жасалған ханг, Африка елдерінің музыкалық мәдениетінде кең таралған калымба, Қытайдың сяосы мен бамбуктен жасалған флейтасы және Баодин әуезді шарлары, өзбектің дойрасы, латыштың колкесі, армянның дудуп, саханың хомусы, тағы басқа елдердің сыйлықтары бар. Мұның сыртында Димаштың өз атасының алпысыншы жылдарда ұстаған домбырасы, нағашы атасы Ермектің сыйлаған баяны да бар. Құралай Нұрқаділова мен Майкл Джексонның жеке стилісі Гоко Залдиндің Димашқа арнайы тіккен сахналық костюмі де тұр.

– Мына бір мандолинаға ерекше құрметпен қарайтыныңызды байқадым.

– Димаш биыл 17 мамырда БҰҰ-ның көші-қон жөніндегі жаһандық ізгілік елшісі болып тағайындалғаны мәлім. Ол елші ре-

тінде 17-19 қыркүйек күндері Бангладешке сапар шекті. Атақты Кокс базарына барды. Мұнда үйінен, Отанынан айырылған миллионнан астам босқын өмір сүріп жатыр. 33 лагерьде орналасқан олардың жағдайы өте мүшкіл. Гуманитарлық көмекпен ғана жүрек жалғап отыр. Жыл сайын 40 мыңнан астам бала дүниеге келеді екен. Олар тіпті лагерьдің сыртында өмір бар екенін білмейді де. Димаш сол жақтан телефон соғып, осыны айтқанда жаны жылап тұрды. Сол жерден әлем халқына үндеу жасады.

Адам қай жерде де адам болып қалады ғой. Қандай қиын жағдайда да өмір жалғаса береді. Осы миллионнан астам адамның ішінде небір ғажап музыканттар бар. Олар Димаштың келе жатқанын естіп, екі композиция әзірлепті. Оның бірін Димаштың сапарына арнап жазған. Сосын қолда бар дүниелермен мандолина жасап, сыйға тартыпты. Қазір қарапайым, жұпыны мандолина біздің ең құнды дүниеміздің біріне айналды. Себебі онда миллионнан астам босқынның арзу-арманы, тілегі жатыр.

Әңгімеміздің басында Ықылас атындағы музей бізден Димаштың домбырасын сұрады деп едім ғой. Біз оның бала күнінде ұстаған домбырасын бердік. Ал олар бізге Абай домбырасының ғылыми көшірмесін сыйлады. Айта кетейік, қазір ғылыми көшірме деп сатып жүргендер бар. Бірақ нағыз ғылыми көшірме үшеу-ақ екен. Соның бірі бізде тұр.

Сондай-ақ біздің қолымызда 2014 жылы жүргізілген археологиялық экспедиция барысында табылған ең көне қобыздың ғылыми көшірмесі бар. Оны Димашқа академик Дархан Қыдырәлі сыйға тартты. Зерттеушілер бұл қобыздың VI-VII ғасырларда өмір сүрген музыканттарға тиесілі

де Димаштың Лондонда жасаған ең алғашқы концертінде сыйланған волынканы таппай қалдық. Волынка – месқобыз. Ол – сирек кездесетін аспап. Оған жазылған шығармалар аз. Білуімше, Нұрғиса Тілендісстің месқобызға арнап жазған жалғыз-ақ шығармасы бар екен. Оны орындайтын адам жоқ көрінеді.

Сонымен әлгі Лондонда сыйланған шотланд волынкасын таппай қалдық дедім ғой. Сөйтсек, ол бір музыканттың қолында екен. Біздің іздеп жатқанымызды естіп, әкеліп берді.

Қоятын басқа жер болмағандықтан, музыкалық аспаптарды мейрамханада орналастырдық. Бұл, әрине, келушілердің назарын аудару үшін жақсы. Бірақ обал. Өйткені мұнда музейдегідей температура-лық режим сақталмайды.

– Сонда бұл тығырықтан қалай шығуға болады?

– Әлемнің әр түпкірінде сыйланған құнды аспаптар біздің отбасының ғана емес, келлі Қазақстанның ортақ иілігі болса құба-құп. Оны кез келген адам, әсіресе, жас ұрпақ көруі керек. Сонда олар да алға ұмтылар еді. Ал екінші бірі мейрамханаға келе бермейді ғой. Бұл – бір. Екіншіден, егер, арнаулы музей жасақталса, оған елімізге келген туристер де ағылар еді. Оның шешімін қалай табуды ойланп жүрміз. Нақты ұсыныстар болса қарастырып көруге әзірміз.

Қазір 85 жәдігер бар дедік қой. Уақыт өткен сайын оның саны көбейе береді. Қазір екі-үш ай сайын біздің қолымызға бір аспап түсіп отыр. Осы ретте әлемнің әр түпкіріндегі мемлекеттерде Қазақстан елшілігін басқарып отырған азаматтарға, олардың жұбайларына алғыс айтқым келеді. Олар өздері тұрып жатқан елдердің азаматтары сыйланған дүниені бізге бірнеше рет жеткізіп берді.

PS.

Светлана Ермекқызымен сөйлесіп отырып, менің есіме Кеңес заманында жоғары басшылықтың тапсырмасымен көзі құртылуға тиіс сурет өнерінің жауһарларын алыс Қарақалпақстанның астанасы Нөкіске жинаған И.Савицкий түсті.

Қазір оның есімін иеленген, «Орталық Азияның Лувры» атанған музейде 100 мыңнан астам экспонат бар. «Бізге әлі Париж келеді» дейді екен жарықтық. Сол кезде біраз адам күлген көрінеді. Қазір әлемнің түпкір-түпкірінен Нөкіске ағылып жатқан туристер көп.

Ал Димаштың туған жерін көреміз деп бізге келіп жатқан туристер қазірдің өзінде жетерлік. Ал біз сондай ұлы мүмкіндікті пайдалана алып отырмыз ба? Жарайды, бүгінге дейін пайдалана алмасақ, әлі де уақыт бар ғой. «Ештен кеш жақсы» дейді қазақ. Сенгіміз келеді...

Сұхбаттасқан –
Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ

Бас редактор Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ Бас редактордың орынбасары Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ ЖУРНАЛИСТЕР: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ, Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ, Наурызбек САРША, Ділда УӘЛИБЕК, Ахмет ӨМІРЗАҚ (Алматы қаласы)	ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ: Елдар ҚАБА (беттеуші-дизайнер) Корректор: Саягүл САПАРҚЫЗЫ Нөмірдің жетекшісі: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ • Астана қ. «Медиа-холдинг» «ERNUR» ЖШС Сілеті көшесі 30, тел.: 8(7172) 99-77-77 • Телсырыс №10200. Тарапымы 5762 Көлемі 4 б. 6 т.	Бағасы келісім бойынша	Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1 Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39 ЖАРНАМА БӨЛІМІ: 8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31 reklam.liter@gmail.com ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ: 8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39 podpiska.alt@gmail.com	• Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді • Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды © «Түркістан» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды. • Суреттердің сапасына редакция жауап береді © Мақалалар коммерциялық негізде басылды • Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №КЗ200VPY00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген. Индексі: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.
--	--	--------------------------------------	--	---